

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Commentarivm Primvm Exegeticvm. De Angelo Ephesi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo: & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.

COMMENTARIUM PRIMUM EXEGETICVM.

DE ANGELO EPHESI.

Cur Episcopi Angeli appellentur?

SECTIO PRIMA.

I.

UONIAM omnium Ecclesiarum Episcopi, ad quos de mandato Christi scribit Ioannes, Angeli in his literis appellantur, eius appellatiōnis nobis in vniuersum ratio reddenda est. Prima igitur ratio depromitur ex scientia, qua præstare debent: quemadmodum docet Dionysius Areopag. lib. de celesti Hierarch. cap. 12. quam rationem complexus est Malach. cap. 2. cum dicit: *Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Quem locum sic interpretatur D. Hieronymus: *Angelus, id est nuntius, sacerdos Dei verissime dicitur, quia Dei, & hominum sequester est, eiusque ad populum nunciata voluntatem, & idcirco in sacerdotis pectore rationale est, & in rationali doctrina, & veritas ponitur: ut discamus sacerdotem doctum esse debere, & præconem Dominicæ veritatæ.* Quibus verbis alludit Hieronymus ad locum illum Exod. 28: *Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem, quæ erunt in pectore Aaron quando ingreditur coram Domino.* Doctrina ponitur propter scientiam, veritas propter sinceritatem, ut nihil affingat, sed omnia sic tradat, ut à Deo accepit. Pro doctrina est Hebraicè, *דָרָן* *Vrim*, id est, illuminationes, quia magna sit oportet doctrina prælati, quæ omnes possit illuminare. Pro veritate est *דְרָתוּמִים*, id est, perfectiones, quia magna debet esse in prælato perfectio, & integritas tum vitæ, tum etiã doctrinæ.

Dion. Areopag. Present scientia Episcopi, & Sacerdotes. Malach. 2.7.

Exod. 28.30.

In Rationali doctrina & veritas cur ponentur.

II.

Prælatorum munus. Esai. 33. 7. 1. ad Timoth. 3.6.

D. Gregor. lib. 41. 16.

Secunda ratio est. Quia eorum est pacem inter Deum, & homines constituere, & Dei voluntatem hominibus patefacere: quemadmodum dixit Hieronym. loco citato. Vnde est illud Esaiæ 33. *Angeli pacis amare stebunt.* Quo enim sensu dictum est 1. ad Timoth. 3. *Magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum in spiritu, apparuit Angelis, prædicatis gentibus:* vbi de communi ferè expositione, Angelorum nomine Prælati, & prædicatores intelliguntur, quia Euangelij pacem nunciant. Vtrumque enim locum paulò ante citatum, de prælati, & prædicatores intelligit D. Gregorius præter alios, lib. 34. Moral. cap. 7. quemadmodum & sequentem, qui habetur Iob 41. *Cum subleuatus fuerit, id est diabolus, timebunt Angeli, & territi turbabuntur.* *Extremas hic, inquit Gregorius, Leviathan damnatio designatur, quæ de hoc mundo per iram iudicij tollitur, qui nunc mira mansuetudinis longanimitate toleratur, tanto autem pondere terroris excutitur, ut sanctorum etiam prædicatorum fortitudo turbetur.*

Tertia

Tertia ratio. Propter castitatem, quæ in Prelatis, & in omnibus sacerdotibus requiritur: quo sensu intelligendum est illud I. ad Corinth. II. *Ubi quidem non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est: ideo debet mulier velamen habere super caput suum propter Angelos.* Vbi per Angelos, quidam, Angelos custodes, qui præfunt hominibus, intelligunt. Ita Tertullianus libro de velandis virginibus, Theodoretus, Chrysostomus, Beda in eum locum. Caterum de sacerdotibus accipit D. Hieronymus, & de Episcopis D. Ambrosius, qui sic locum interpretatur: *Mulier ideo debet velare caput ut in Ecclesia propter reverentiam Episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum.* Eligitur lenitas, Mulier debet velare caput ob reverentiam Angelorum, id est Episcoporum, & sacerdotum, qui tantam debent habere puritatem, ut mulieres apertis capite videre reformident. Eandem ob causam Pontifex legali duplici zona cingebatur, una, qua stringebatur tunica linea, altera, qua cingebatur hyacinthina: quia Episcopus, simplicem debet præ alijs habere castitatem. Quarta ratio propter contemplationem. Propterea enim ille Pontifex tunica hyacinthina induebatur, quæ caelestem colorem referebat.

Quinta ratio. Propter sedulam gregis custodiam iuxta illud Psalmi 90. *Angeli sui. Domine mandavit deum, ut custodiant te in omnibus vijs tuis.* In cuius rei typum, significationem, omnes Episcopi præter Romanum, habent baculum: Romanus enim baculum non habet, ut significetur eum non habere certam alicuius Ecclesie Catholice administrationem. Sexta. Propter Angelicam vitæ sanctitatem, qua debent excellere, quod argumentum fusè persequitur D. Gregorius lib. I. Epistolarum in dictione 9. cap. 24. ubi inter alia. *Omni cura, inquit, vigilandum est, ut recte cogitatione sit mundus, operatione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, præ cunctis contemplatione suspensus, singulis compassionem proximus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiae erectus.* Septima & postrema. Propter promptitudinem ac diligentiam in munere suo obeundo, Divinisque mandatis exequendis. Idcirco enim Angeli alati, & discalceati pinguntur, quemadmodum docet Dionysius Areopagita libro de caelesti Hierarchia, cap. 17. alati, inquam, propter velocitatem, discalceati verò, tum ob eandem causam, tum etiam quia, ut ait Dionysius: *omnis terrena labijs expertes sunt.*

III.
I. ad Corint.
11.7.
Tert. II.
Theodor.
Beda.
Chrysost.
D. Hieron.
D. Ambros.
Castitas prelati-
corum.
Eorundem
contemplatio.
III.
Psalm 90. 11.
Baculum cui
habeant om-
nes Episcopi,
præter Ro-
manum.
Qualis Pre-
latus esse de-
beat ex
D. Gregor.
Dion. Areop.
Alati, & dis-
calceati cur
pinguntur
Angeli.

Angeli Ephesi laudes commemorantur, in eoque Episcopi partes describuntur. Primum expenditur literarum inscriptio, & cur prius laudetur, quam reprehendatur, deinde illa verba explicantur: *Scio laborem tuum, & patientiam tuam.*

SECTIO II.

NOTANDA est primò epistola ad Ephesi Angelum quasi inscriptio, quæ huiusmodi est. *Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua; qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum.* Quæ inscriptio propterea præmittitur, ut nimirum, quemadmodum annotavit Richardus de sancto Victore, fiduciam Christus præbet peccantibus; ac si dicat; si quis superiorem gradum amiserit, & per negligentiam de pristina perfectione decidit, non desperet, quia ego septem stellas etiam post commissam negligentiam teneo, id est, eos qui peccarunt, si penitentiam minime desero: Etenim hi Episcopi, qui per stellas

Rich. Vict.
Penitentes
non deservit
Deum.

significatur negligenter se gesserant, & tamen eos Christus adhuc in dextera tenebat, & in medio suarum Ecclesiarum ambulabat. Aliter Rupertus eandem inscriptionem expendit, hoc sensu; Is qui tenet stellas in dextera sua, eandem vigilantem attendit, ne forte pro ipsa claritate veniaraliciui pes superbiae: vnde & subditur; *Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum*: ac si dicat, qui in medio vestri ambulat singulorum corda & renes inuestigat: etenim candelabra septem, septem Ecclesiae sunt; cum ergo in medio candelabrorum ambulat, lumen singulorum intuetur, quantum luceat, ne forte sine oleo charitatis, sine operibus dilectionis fumiget fides mortua.

II. Secundò. Notandum est prius laudari Episcopum Ephesi, quàm increpatur, ut laudibus quodammodo delinitus patienter increpationem audiat: quo etiam artificio usus est Apostolus 1. ad Corinthios 11. *Laudo vos fratres, quòd per omnia mes memores estis, & sicut tradidi vobis, praecepta mea teneris*: & paulò post: *hoc autem*

1. ad Cor. 11. *Cur laudetur praecepto non laudans, quòd non in melius, sed in deterius conuenit*. &c. Et 1. ad Corinthios 1. *Eos reprehensurus prius laudauit*; *Gratus, inquit, ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, Ephesi Episcopus. Ita ut nihil desit vobis in ulla gratia*: tunc verò subiungit; *Obsecro autem vos fratres, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata*: significat enim mihi de vobis, quia contentiones sunt inter vos, vni quisque dicit, ego quidem sum Paulus, ego autem Apollo. Quà

1. ad Cor. 1. 4. *Pauli in reprehendendo dexteritatem expendens D. Gregorius homilia 11. in Ezechielem, hoc eleganti illustrat exemplo. Perieris, inquit, medicus vulnus secundum videns: sed agrum timidum esse conspiciens diu palpat, & subito percutit*. Imò obseruat Rupertus in hunc locum artificiosam sermonis dispositionem, nec enim dumtaxat prius laudatur, quàm reprehenditur, sed rursus post reprehensionis admonitionem, & comminationem laudatur illis verbis. *sed haec habes quia ovis facta Nicolaitarum quae & ego edo*. Itaque Christus reprehensionis amaritudinem, ne nimis offenderet, collaudationis dulcedine circumliniuit, magnum & imitandum magisterium spiritus Dei, corripere quidem, quae emendationem indigent, sed inter corripendum, & prius & posterius collaudare si quae bene dicta sunt, vel acta ab eodem qui in alijs corripitur, quatenus quoad fieri potest teneatur beneuolus, & non refugiat confusus, aut exteritus audire non sustinens peccatoris animus, id quod praestitit Samaritanus ille, qui eius, qui incidit in latrones, vulneribus non solum mordax vinum, sed etiam lene oleum infudit.

Tertidò. Primum quod in Angelo seu Episcopo Ephesi laudatur, est labor. *scio, inquit, laborem tuum, quem videlicet sustines in administratione Episcopatus, & quia non satis est labores ferre, nisi patienter tolerentur, additur. Et patientiam tuam*. Rectè autem patientia in Episcopo commendatur, ne videlicet succumbat laboribus ac molestiis, quae in Ecclesiastica administratione deesse non possunt, vnde animalia illa Ezechielis, quae Galfridius apud Sixtum Senensem libro 2. suae Bibliothecae typum fuisse praetorum exitimauit, faciem etiam bouis habebant, ad hoc ipsum significandum. Est enim bos laboriosum animal, & laboris patiens. Patientiam citharam appellauit Augustinus in illud Psalmi. 42. *Confitebor tibi in cithara Domine, Deus meus: Quid est, inquit Augustinus, in cithara confiteri, & in psalterio? vtrumque organum manibus percutitur & tangitur, sed psalterium de superiori parte habet testudinem, illud scilicet tympanum, & concanum lignum, cui chordae innitentes resonant; cithara vero idem lignum concanum, & sonorum ex inferiori parte habet. Quando igitur ex praeceptis Dei aliquid facinus & non patimur, psalterium est; faciunt enim ita & Angeli, cum aliquid autem patimur tribulationum, quia non pati-*

1117

mir nisi ex iⁿstri parte, id est, ex eo quod mortales sumus, cithara est, cantamus & cithari-
 zamus, sic ^{cu} dicebat Apostolus ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, cithara*
 sonabat, ex ⁱⁿstri quidem parte, sed tamen dulciter, omnis enim patientia dulcis est Deo,
 si autem in ⁱⁿstri tribulationibus defeceris, citharam fregisti. Hac Augustinus. Non fran-
 g ebat san^{ct}us patientia citharam Paulus, qui dicebat 1. Corinthior. 4. *Maledicimur,*
 & benedicimur, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tan-
 quam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsima ^{esse} ad huc. Quoloco
 imprimis aduerte, illud purgamenta huius mundi, significare, sanctos haberi à ma-
 lis, & sceleratis hominibus, tanquam faeces, & immundiciis huius mundi, qui
 bus videlicet de medio sublatis putant mundum purgari, quasi purgamentis, &
 faecibus è domo cum verritur ciecitis. Deinde emphasim habet illud *omnium*
 peripsima, est autem ⁱⁿstri *Ἰνστρα* Græcè vel pulvis quem calcamus, vel solea sup-
 pactum corium, vel illud quod in mare iactatur, ut nauis sit incolumis, vel reti-
 culum quo ludentes sabbstergunt, quibusdam omnis scoria, alijs omne illud,
 quod apud nos nauis & nihil est, velut quisquiliar, vel certe omne ramentum, &
 quicquid limando deterritur, ⁱⁿstri *Ἰνστρα* enim radere, & limare significat: deni-
 que dici omne illud poterit, quod pedibus calcamus: talis igitur cum putaretur
 à sceleratis, & improbis hominibus Apostolus, patienter eam de se existimatio-
 nem, & reliquas omnes persecutiones tolerabat, nec in medio laborum positus
 vnuquam patientiæ citharam deposuit, nedum fregit.

Ad Rom. 5. 3.
 Citharam
 frangit, qui
 tribulationi-
 bus deficit.
 1. Cor. 4. 12.

Sancti habent
 tur à malis
 tanquàm mun-
 di faeces.

Pauli patienti-
 tia.

Zelus Ephesini Episcopi laudatur illis verbis: *Et quia non potes sustinere malos.*

SECTIO III.

LAUDATUR etiam zelus Episcopi Ephesini, quo diuinam gloriam quærebat,
 cum dicitur. *Et quia non potes sustinere malos, iuxta illud Psalm. 68. Zelus do-*
mus sue comedit me, Aduerte autem non laudari hic Episcopum Ephesi, quod in-
 iurias sibi à prauis hominibus illatas ferre non posset, sed quod eorum peccata
 non dissimularer, quin potius pro ratione officij acertime insecraretur, id quod
 ad Prælatorum munus præcipuè pertinet. Vnde ad Ezechielem dictum est capi-
 te 3. *Ecce dedi faciem tuam valentiorum facibus eorum, & frontem tuam duriorum frontibus*
eorum, ut adamantem, & ut silecem dedi faciem tuam. In quem locum D. Hiero-
 nymus docet gratiæ esse aliquando impudentiæ improborum hominum resiste-
 re, & frontem fronte contere. Et D. Gregor. homil. 10. super Ezechielem, ille,
 inquit, esse veritatis defensor debet, qui quod rectè sensit, loqui nec metuit, nec erubescit. Ze-
 lum hunc se habere fatebatur Helias, cum respondebat Domino 3. Regum 19.
Zelus zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliqui sunt pactum Domini filij Israël,
altaria eua destruxerunt, & effectumque eius zeli demonstraui, cum Prophetas
Baal interfecit. 3. Regum 18. Elegantem huius rei figuram habes apud Ezechie-
 lem cap. 7. ubi iubetur Propheta lumere sartaginei ferræam, & ponere illam in-
 star muri ferrei inter se, & ciuitatem depictam in latere, & obfirmare faciem ad-
 uersus ciuitatem, hoc est, urbem Hierosolymitanam in illo latere depictam, vul-
 tu irato, & minaci aspice, quod exponens D. Gregorius homil. 12. super Ezechie-
 lem. Docet per sartaginei in qua eribus frigitur, significari zelum, quo Prælatus
 & Doctoris animus frigitur, cum aliquos videt æterna deserere, & rebus tempo-
 raliibus delectari. Quo sensu dicebat 2. ad Corint. 11. *Quis infirmatur, & ego non in-*

Subditorum
 vna infestis-
 tur Prælatus.
 Ezech. 3. 8.
 D. Hieron.
 D. Gregor.

3. Reg. 19.
 10. 141
 Helias zelus.
 3. Reg. 18.
 Ezech. 7. 4.

D. Gregor.
 Prælatus
 & Doctor.
 2. ad Cor. 11.

Cor Pauli a-
nimatum ze-
lo succensum.
2. Petr. 2. 7.
Lot sanctitas
& zelus.

firmor? Quis scandalizatur, & ego non vrer? Ipse suum cor, inquit Gregorius, quod anima ardebat. Huc pertinet illud 2. Petri 2. quod Petrus de Lot sanctissimo discipulo oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuerſatione eripuit, aspectu iustus erat. Quibus postremis verbis, quantum Lot Sodomitatum diuini honores zelo, cruciaretur, explicauit Apostolus, significat enim oculorum, auriumque puritate prætare, ab omni que turpitudine abhorreret, grauitèr discruciatum fuisse, quod viuens inter scelestos illos, nefarioſque vitos cogeretur quotidie videre & audire nefanda illa facinora, quæ per summam impudentiam contra Deum committebantur, hoc enim est, aspectu & auditu iustum esse: quod adhuc magis explicatur, cum subiungitur, *Habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniustus operibus cruciabant.*

II.

Sanctorum
zelus quàm
gratus Deo.
Leuit. 6.
Ecclesiastici
7. 26.
Seuere tra-
ctando, qui
correctionem
negligunt.
D. Ambrosius
Psalm. 1. 8.
319.
Num. 25. 7.
Psalm. 138. 21.
Theodoret.
Augustinus.

Quantum verò hic zelus, quò sanctæ mentes friguntur, Deo sit gratus, ostendit potest ex 6. capite Leuitici, vbi similia in sartagine oleo conspersa frigitur, & offertur calida in odorem suauissimum Domino. Similia enim in sartagine frigitur, cum mens iusti per zelum sancti amoris crematur, quæ conspergi oleo præcipitur, id est charitati & misericordiæ misceri, quæ in conspectu Dei ardet, & lucescit, amat enim vir iustus eundem ipsum, quem insequi videtur, vnde & calida offerri præcipitur, quia si amorem zelus non habet, similia, quæ de sartagine offertur, calorem amittit. Obſcurare autem faciem aduersus ciuitatem, est clementiorem se non ostendere ad eos, qui corrigi negligunt, iuxta illud Ecclesiastici 7. *Filie tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas faciem tuam ad illas.* Legendus est etiam D. Ambrosius sermone 18. in Psalm. 118. in illa verba. *T abescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt verba tua inimici mei.* Vbi zelum Phines expendit, de quo dixit Dominus. Numerorum 25. *Phines filius Eleazari fecit furorẽ meum, eo quod amulatus est zelum meum: ecce ego do illi testamentum pacis, &c.* Additque ibi D. Ambrosius eos, qui zelum habent, omnes sibi inimicos putare, qui sunt hostes Dei iuxta illud Psalm. 138. *Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? perfectio odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.* Vbi aduerte illud, *perfectio odio oderam*, dupliciter posse exponi, vno modo, vt perfectum odium idem sit, quod capitale, & maximum. Altero, vt illud dicatur odium perfectum, quod vitia, non naturam persequitur: & quod zelo aduersus ipsam improbitatem, non autem ex vltionis & vindictæ affectu, & cupiditate oritur. Ad vtrumque enim sensum referri potest, quod est Hebraicè *perfectio odij*, posteriorem expositionem sequutus est Theodoretus, & D. Augustinus. *Oderam, inquit, in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam.* Hoc enim est perfectio odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.

III.

D. Gregor.
Vitia odio
habenda non
homines.
Exod. 32.
Mat. 10. 34.

Eodem modo exponit Diuus Gregorius 3. part. Pastoralis curæ, admonit. 23. *Inimicos, inquit, Dei perfecti odio odisse est, & quod facti sunt diligere, & quod faciunt, increpare.* Itaque tantus Propheta hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domini pravorum inimicitia excitauit: sequitur enim, & inimici facti sunt mihi. Hinc est quòd tribus Leuitica assumptis gladijs per castrorum media transiens, quia ferendis noluit peccatoribus parcere, dicta est manus Deo consecrasse. Exodi 32. *Hinc per semetipsam veritas dicit Matth. 10. Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, sed gladium.* Deinde monet omnes Gregorius, vt eandem pacem dilectione integra inuicem teneant, quam per inuicem vocis extrinsecus turbant, quòd vtrumque se testatur seruasse Regius vates, cum ait Psalm. 119. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

gna me gratis. Ecce loquens impugnabatur, sed tamen impugnatus, erat pacificus, quia Psalm. 119. 7
 nec inaniens cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare: idcirco etiam Pau- Amet quos
 lus ait ad Romanos 12. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem ha- rephendit
 bentes: hortaturus enim fideles, ut pacem cum omnibus haberent, promisit, dicens si fieri po- pralati.
 test, & subiunxit, quod ex vobis est. Difficile quippe erat, ut si male acta corripere, habere 18.
 pacem cum omnibus possent, rectè itaque ait quod ex vobis est: ac si dicat, quia pax ex diuantes.
 partium consensu subsistit, si ab eis qui corripuntur, expellitur, integrâ tamen in vestra, na-
 corripitis, mente teneatur. Unde 2. ad Thessalonicens. 3. Si quis non obedit verbo nostro per 2. ad Thess.
 pistola, hunc notate, & non commisceamini cum illo, ut confundatur, & statim subdit: & no- 3. 14.
 lite ut inimicum existimare illum, sed corripite ut fratrem: quasi dicat, pacem cum eo exterio-
 rem soluite, sed interiorem circa illum medullitus custodite. Hactenus Gregorius.

Tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt: & quod prælati
 subditorum virtutem probare
 debeant.

SECTIO III.

In laudem Angeli Ephesini dicitur: Tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & I.
 non sunt, & inuenisti eos mendaces. Non satis est Episcopo non posse sustine-
 re aperte malos, sed præterea debet simulatam nonnullorum sanctitatem
 tentare, & probare: horum enim malitia, tantò est periculosior, quantò oc-
 cultior. Itaque non posse sustinere manifestè malos ad zelum spectat, ut di-
 ximus: tentare autem eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, ad cautelam
 prudentiæ pertinet. Quod verò ad historiam attinet, surrexerunt eo tempore
 Ephesi pseudoapostoli, quos Ioannes 1. sua Canonica cap. 2. & 4. Antichristos
 appellat, in quibus erant Ebion, Cherinthus, & Valentinus: quorum vide- 1. Ioan. 2. &
 tur meminisse Paulus 2. ad Corinth. 11. cum ait: Eiusmodi pseudoapostoli operarij 4.
 subdoli transfigurantes se in Apostolos Christi. Hi enim tum doctrinæ, tum san- Ebion, Che-
 ctitatis simulatione sese malitiose insinuabant, & Ecclesiæ tum doctrinam, tum ritibus, Va-
 sanctitatem furim sub speculo Apostolorum nomine, destruere moliebantur; lentinus, pseu-
 hos igitur dicitur Ephesi Episcopus tentasse, & tum doctrina, tum vita menda- doapostoli.
 ces inuenisse. 2. ad Cor. 11. 13.

Illud hoc loco est obseruandum ad prælati officium pertinere, virtutem II.
 suorum probare, verà-ne sit ac simulata, id quod Dominus conceptis ver- Probandi à
 bis dixit ad Hierem. cap. 6. Probatores dedi te in populo meo, robustum, & prælato sub-
 scies, & probabis viam eorum: omnes isti principes declinantes, ambulantes frau- dui.
 dulenter, as & ferrum, vniuersi corrupti sunt: defecit sufflatorium, in igne consum- Hierem. 6.
 ptum est plumbum, frustra gongisauit confiator: malitiæ enim eorum non sunt consum- 27.
 ptæ. Argentem reprobam vocare eos, quia Dominus proiecit illos. In quem locum Rabb Mauro.
 aduerte dum est, primò cum Rabbano Mauro, pro eo quod nos habemus ro- Varia He-
 bustum, esse in Hebræo מִכְסָּף Michsaf, quod nomen vel munus juxta A qui- brasci non-
 lam, vel clausum atque circumdatum iuxta Symmachum, & Septuaginta, instar ni interpre-
 nimirum vrbs fortissima, ut nullas populi pertimescat invidias, vbi imprimis tatio.
 vides Hieremiam appellari probatorum populi, quasi alicuius metalli, vtrum vi-
 delicet verum sit, an adalcerinum. Deinde significari populi illius malitiam, qui
 nulla ratione purgari potuit: hoc enim indicat illud, Malitiæ eorum non sunt

D Thom.
Ludorum
malitia non
consumitur.

consumpta. In quem locum Diuus Thom. Argentum, inquit, admistum plumbo in fornace ponitur, & sustinente argentario faeces consumuntur, argentum purgatur, & plumbum minuitur. Isti autem positi in fornace tribulationis, consumptis malis quasi plumbo non sunt correcti, Unde subditur: frustra conflauit conflator. Pro cuius loci maiori expositione sciendum est, cum metalla sunt adulterata alienae materiae permixtione, dicitur eis plumbum misceri, vt in conflatione faeces fecerantur: plumbum enim metallum purgat, faeces ab eo separans. Vnde plerique, in quibus est Hugo

Hugo Card.

Humanitas
Christi in
passione plū-
bo comparatur.

Esai. 49. 4.

III.
Prelatus sub-
ditorum proba-
tor, & con-
flator.

Cardinalis allegoricè hunc locum exponentes aiunt, humanitatem Christi per plumbum designari, quae in fornace passionis consumpta est, vt omnes peccatorum faeces à nobis separaret, & tamen iure optimo conqueri potest, quod malitia non sunt consumpta, & quod frustra conflator conflauerit, eo quod pauci purgati fuerint. Qua de re ipse per Esaiam conuenitur cap. 49. In vacuum laboraui, sine causa consumpsi fortitudinem meam.

Ezech. 22. 18

Populus Iudaicus, scoria.

D. Gregor.
Ezech. 8. 3.

Subditorum
etiam cogitationes inno-
tescant prelato.

Sed vt ad institutum reuertamur, ex loco Hieremiae citato exploratum habemus, Episcopum, & Praelatum probatorem, & conflatorem appellari subditorum, quia nimirum eos vt metalla in probatoris fornace debet tentare, num verum sint, probatumque argentum, an potius adulterinum, etenim interdum accidit, vt qui argentum videbantur, in scoria totum abeant, sicut isti pseudoapostoli, qui Apostoli videbantur, & non erant, quod etiam reperisse testatur Dominus in Iudaico populo Ezechiel. 22. Versa est mihi domus Israel in scoriam, omnes isti as & stannum, & ferrum, & plumbum in medium fornacis scoria argenti facti sunt. De hoc etiam argumento differit Diuus Gregorius 2. parte. Pastoralis curae cap. 10. Nonnulla, inquit, prelato sunt subtiliter, & occultè persequenda, vt quibusdam signis erumpentibus Rector in subditorum mente, omne quod clausum latet, inueniat. Vnde rectè ad Ezechielem dicitur cap. 8. Fide hominis fide tibi parietem, & ingredi, & vide abominaciones pessimas, quas isti faciunt: & ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, & vniversa idola domus Israel depicta erant in pariete. Per Ezechielem, inquit, praepositorum ordo significatur: per parietem durities subditorum. Quid ergo est in pariete foramen facere, nisi acutus inquisitionibus duritiam cordis aperire, quasi vero ingreditur, vt abominaciones aspiciat, quae discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, vt cuncta ei, quae illicite cogitantur, innotescant. In reptilibus cogitationes omnino terra significantur: in animalibus vero iam quidem aliquantulum à terra suspensa, sed adhuc terrena mercedis premia requirentes: vniversa vero idola domus Israel depicta erant in pariete, quia dum exteriorum rerum intrinsecum species attrahuntur, quasi in corde pingitur, quicquid fidei imaginibus quasi deliberando cogitatur.

De Episcopi Ephesini patientia.

SECTIO. V.

I.
Rich. de S.
Vitt.

Rupertus
Matth. 18.
26. 29.

Ad Ro. 2. 4.
Psal. 42. 14

Commendatur eius patientia, cum dicitur: Et patientiam habes. Primum in persecutionibus propter iustitiam ferendis, vt exposit Rich. de S. Victore. Secundo, in sustinendo labore disputationum contra falsa pseudoapostolorum dogmata, vt vult Rupertus. Tertio, vt alij in illis diu expectandis ad poenitentiam, quae est creberrima patientia in sacris literis acceptio, & huic loco valde consentanea, vt Matth. 18. Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Et ad Rom. 2. An diuitias bonitatis eius, & patientiae, & longanimitatis contemnis? Hoc sensu dicitur Deus in sacris literis patiens, vt Esaiæ 42. Tacui, semper silius, patiens fui, sicut

fui, sicut parturienti loquar. Et Ioelis 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia* Ioel 2. 17.
benignus, & misericors est, pater, & multa misericordia, & prestabilis super malitia. Et
 Nahum 1. *Dominus pater, & magnus fortitudine.* Quo loco *patiens* est Hebraice
Erecapaim, id est, *latus naribus*, Graece *μακροθυμος*, id est, *longanimis*, Chaldaice,
linge propellens iram, quibus omnibus verbis significatur diuina patientia. Etenim
 qui angustiis sunt naribus, citius fumos concipiunt ex cordis actu ascendentibus,
 & cum impetu efflant, propter meatuum angustias: at verò quo latiora sunt na-
 rum foramina, eo plus frigidi aeris concipitur ad refrigerandum cor, cuiusmodi
 quoque homines sunt natura placidiores, atque adeo patientiores. Hæc patientia di-
 cuntur Romani imperium orbis obtinuisse, quemadmodum legimus i. Machabæo-
 rum 8. *Possederunt omnem locum consilio suo, & patientia.* Vbi Graecè quemad-
 modum iam diximus, pro *patientia* est *μακροθυμία*, id est, *longanimitate*, quod
 quamuis Glossa interpretetur de tolerantia laborum, qui in bello ferantur, ne-
 cesse est: possumus tamen per macrothyiam eam longanimitatem intelligere,
 qua Romani sic feriebant Reges, rebellisque populos, vt eos non statim peni-
 tus destruerent, sed ad faciendam vltimam deditioem generose expectarent. De
 hac etiam patientia accipi illud potest, quod dicitur Prouerborum 14. *Qui pa-*
tens est, multa gubernatur sapientia, qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam:
 seu, vt habent Septuaginta, *Patiens vir multus in prudentia, at impatiens foris stul-*
tus. Quo loco pro *patiens*, est Graecè *μακροθυμος*, id est, *longanimis*, pro *impa-*
tens verò *ὀλιγοθυμος*, id est, vt ita loquamur, *angustanimis*. Hebraicè est, *qui*
breuis est spiritus. Illud verò quod subiungitur, *exaltat stultitiam suam*, hunc sensum
 efficit, stultitiam suam manifestam facit, quod enim in sublimi tollitur, omnibus
 fit conspicuum, aut *exaltat stultitiam suam*, id est, magnam ostendit stultitiam.
 Igitur hoc loco commendatur Episcopus Ephesi, non solum quod pater laborum
 fuerit, sed etiam quod longanimis in sustinendis, & expectandis pecca-
 toribus ad penitentiam, quæ virtus maximè est in quolibet principe, & prae-
 lato necessaria, vt patientia sua, & longanimitate subditos etiam feroces & re-
 belles conetur dissimulando, & expectando emollire, & quodammodo cicura-
 re. Id quod ipsius Dei exemplo, prælati commendat Diuus Gregorius 2. par-
 t. Pastoralis curæ, cap. 10. exponens illud Esaiæ 57. *Mentita es, & mei non es recordata:*
neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens, & quasi non videns. In quem locum hæc
 habet Gregorius. *Dissimulauit ergo culpas, & indicauit, quia & contra peccantem*
tacuit, & hoc ipsum tamen quia tacuerit dixit, nonnulla enim vel aperte cognita mature
toleranda sunt, cum videlicet rerum minime opportunitas congruit, vt aperte corrigantur:
nam secta immature vulnera deterius inferunt, sed cum tempus subditis ad correptionem
queritur sub ipso culparum pondere patientia prælati exerceatur. Vnde bene per Psalmis-
tam dicitur Psalm. 128. supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. In dorso quippe
oneria sustinemus, supra dorsum igitur suum fabricassent peccatores conqueritur: ac si aperte
dicas, quos corrigere nequeas, quasi superimpositum onus porto.

De patientia in expectandis peccatoribus ad penitentiam.
 Nahum 1. 5.
 1. Machab. 8.
 Patientia imperium obtinuerunt Romani. Glossa.
 Prou. 14. 26.
 Commendatur Episcopus Ephesi Episcopus a longanimitate.
 D. Gregorius 2. part. Esaiæ 57. 11.
 Subditorum defectus aliter quando mature toleranda.
 Psalm. 128. 4.

Commendatur Ephesi Angelus, quod Nicolaitarum facta oderit.

SECTIO VI.

Commendatur postremo Episcopus Ephesinus, quod oderis facta Nicolaitarum, illis verbis: *Sed hoc habes quod odisti factis. Nicolaitarum, quæ & eorum sunt.*

quod ut intelligatur, sciendum est Nicolaum unum fuisse ex septem illis Diaconis plenis Spiritu sancto, & sapientia, quos Apostoli elegerunt, & consecrarunt, ut pauperum curam haberent, quemadmodum refertur Actuum 6. Hic igitur Nicolaus desinit ab Ecclesia, & in turpissimas lapsus est hæreses, ut referunt Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 27. Tertullianus libro de Præscriptionibus aduersus hæreticos, D. Hilarius canone 25. in Matthæum, Epiphanius hæresi 25. & D. Hieronymus in epistola ad Heliodorum de laude vitæ solitaria: *Nicolaum, inquit, respice, quem Dominus in Apocalypsi sua damnat sententia, qui tam turpia, & nefanda commentus est, ut Nicolaitarum hæresis ex illa radice nascatur: cuius mutatus nis occasionem eam tradit Epiphanius loco citato. Quod videlicet cum ordinatus Diaconus ab vxore, quam pulchram habebat, sese continuisset, postea tamen à concupiscentia superatus ad eam iterum reuertit: propter quod cum reprehenderetur ab Apostolis, turpem hæresim excogitauit: necessarium videlicet esse ad salutem libidini operam dare. Alij apud Clementem Alexandrinum libro tertio Stromatum aiunt, cum Nicolaus pulchram haberet vxorem, eique ab Apostolis fuisset obiecta zelotypia, in melium adducta muliere permisisse, ut cui vellet nuberet, tunc multos eius factam, & dictum absolute interpretantes dixisse, licitum esse impudenter, & effuse fornicari. Quanquam Clemens eo loco innuit Nicolaum culpæ vacasse, quod etiam approbat Eusebius Cæsariensis libro tertio historia Ecclesiastica, cap. 23. & Theodoretus libro tertio de fabulis hæreticorum, id quod etiam insinuat D. Ignatius in epistola ad Trallianos, & in epistola ad Philadelphios: imo Nicolaum ut vitum probatæ fidei, auctum honore ab Apostolis, Samaritanorumque Episcopum creatum testantur Hippolytus, cuius refertur liber de Septuaginta duobus discipulis, & Dorotheus in Synopi, ut nimirum, non videatur improbabile Nicolaitarum nomenclaturam, solo specioso prætextu à Nicolao ortam esse: in quæ Nicolaitæ hæretici originem suam referre conati sint ob aliquam hæresin notam, quæ propter vxoris zelotypiam illi per speciem affingi potuerit, quamquam D. Hieronymus loco proxime citato discretè testatur Nicolaum turpia quadam, ac nefanda asseruisse. Verum quicquid sit de Nicolao, illud certum est Nicolaitas hæreticos fuisse insignes. Primum enim negarunt diuinitatem Christi, quemadmodum auctor est D. Ignatius epist. 9. & Irenæus libro tertio contra hæreses, cap. 11. quos videtur notasse Iudas Apostolus, cum ait: *Subintroierunt quidam homines, qui olim præscripti sunt ad hoc iudicium, impij: Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum Dominatorem, & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.* Deinde asseruerunt licitum esse fornicari, ut affirmat Diuus Ignatius loco citato: addens eisdem beatitudinem in voluptate collocasse. Denique Irenæus ibidem tradit eos præter fornicandi licentiam, nulla habita distinctione idolochita, ut gentes comedere consueuisse, Caterum Nicolaitæ, ut affirmat Eusebius eodem loco modico tempore durarunt, pertasque falsi Nicolaitarum nomini, pulcherrimo nomine se Gnosticos appellarunt. Tandem more hæreticorum à seipis dissidentes, nouaque hæresim monstra excogitantes, non tantum Gnostici dicebantur, sed etiam Phibionitæ, Stratiotici, Leuitici, Barbonitæ. Qua de re legendus est Epiphanius in suo Panario hæresi vigesima quinta. Diuus Augustinus libro de hæresibus, capite quinto, & ex recentioribus Cæsar Baron. doctus & diligens auctor in suis annalibus Ecclesiasticis, anno Christi sexagesimo octauo. Quod igitur huiusmodi hæreticos Episcopus Ephesus detestaretur, commendatur hoc loco. Est enim Episcopi proprium cum hæreticis bellum gerere, eosque omni-*

nino

Astor. 6.
Nicolai Diaconi lapsus.
Irenæus.
Tertull.
D. Basilus.
Epiphanius.
D. Hieron.

Euseb. Cæs.
Theodor.
D. Ignat.

Clem. Alex.

Euseb. Cæs.
Theodor.
D. Ignat.

Hippolytus.
Dorotheus.

D. Hieronymus

Nicolaitæ.
Nicolaitæ hæretici insignes.
D. Ignatius.
Irenæus.
D. Ignatius.
D. Irenæus.
Eorundem turpis hæresis.

Nicolaitarum varia nomina.
Epiphanius.
D. Augustinus.
Cæsar. Bar.

nino execrari. Simul etiam iudicatur eius castitas, cum Nicolaitarum facta, in quibus præcipua erat turpitudine, execraretur, quæ Deus etiam dicitur odisse, eò quòd maximè libidinem detestetur.

Quanam sint illa, de quibus Christus cum Episcopo Ephesi ex-
stulatur, cum dicitur, *Sed habeo aduersum te pauca, quòd cha-
ritatem tuam primam reliquisti.*

SECTIO VII.

Hæc est secunda epistolæ pars, quæ reprehensionem continet illis verbis cõ-
prehensam. *Sed habeo aduersum te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquisti.*
Quamquam pauca non habet Græcus contextus, nec legit Arethas, nec verò le-
gendum iam est. Quod idem in editione Vaticana Sixti quinti pontificis maximi
iussu recognita, atque edita, ea vox expuncta est. Quod verò attinet ad literalem
sensum, plerique existimantes sermonem hîc esse de amissione charitatis per le-
thalem culpam, quã tam non voluit agnoscere in hoc episcopo Ephesino, quem vi-
delicet paulò ante Christus mirificis laudibus extulerat, in quibus illa est præci-
pua, quòd non defecisset, aiunt dici hoc loco reliquisse *charitatem*, non in sua ip-
sius persona, sed in subditis, hisque non omnibus, sed plurimis, quam expositio-
nem tuentur Beda, Primasius, Ambrosius Ansbertus. Cæterum extorta plane
est, à contextu literæ non medio critere abhorrens, cum eodem tenore, & oratio-
nis nexu laudes, & reprehensio episcopi contineantur, vt vel neutrum, vel vtrum-
que ad eandem Ephesini Angeli personam referendum sit. Præterea illud, quod
in comminatione subiungitur, *sin minus venio tibi cito, & mouebo candelabrum tuum
de loco suo*, planè indicat cum ipsa episcopi persona sermonem esse, quippe quem,
nisi pœnitentiam agat, episcopatu amouendum Christus enunciat. Igitur ad
personam episcopi hæc omnia referenda sunt, tunc verò pro certo statuendum
est, hunc episcopum non amisisse charitatem, sed de charitatis feruore non nihil
remisisse, quod vel ex iplo contextu videtur perspicuum: nec enim dicitur, quòd
charitatem reliquerit, sed quòd *charitatem primam*, & paulò inferiùs prima opera iu-
betur facere, ex quo argumentatur Richardus de sancto Victore, hunc episco-
pum in gratia quidem accepta perstitisse, sed nimis securè vixisse, quædamque
oseitanter egisse, itaque à culmine perfectionis ad inferiorem virtutis gradum
per incuriam delapsus fuisse. Eiusdemque sententia sunt Arethas, Ioachimus,
Lyranus, Pannonius, Hugo Cardinalis, & Dionysius Carthusianus: nec verò a-
liud videtur sentiendum de episcopo honoris diuini zelo inflammato, labori-
que, & persecutionum, in quibus non defecisse prædicatur, patientissimo, præ-
cipuè verò si is Timotheus fuit Pauli discipulus, ei que charissimus, quod non
esse improbabile superiùs indicauimus.

Iam illud quaeres, quanam fuerit ea negligentia, cuius arguitur. Richardus
generatim loquitur, Hugo Cardinalis existimat in eo positam fuisse, quòd vi-
dens parum se suò concionibus proficere propter perditorum hominum per-
uicaciam concionandi curam ex parte abiicisse. Denique Arethas in eo pec-
casse arbitratur, quòd eleemosynas minuisset, & parum iam cum pauperibus,
& indigentibus de suis facultatibus insumeret: itaque cum antea hic episco-
pus per eleemosynam efflourisset, iam tunc relicto eleemosynarum facien-

I.

Beda, Pri-
mas.
Amb. Anib.
Prima sen-
tentia, qua
reicitur.

Remisit de
charitate E-
piscopus E-
phesi, non a-
misit.

Richar. Vict.

Arethas.
Ioachimus.
Lyran.
Pannon.

Hugo Card.
Dion. Carth.

II.

Quam fœ-
nit negligen-
tia, cum ar-
guitur epis-
copus.
Richardus.
Hugo.
Areth.

Eleemosyna
flos.
Philipp. 4. 10.

darum studio, quodammodo aruerat: florem enim appellari eleemosynam, ostendit ad litteram locus ille ad Philipp. 4. ubi Paulus de Philippensium eleemosynis agens, *Gaudisus sum*, inquit, *in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando reflorescitis pro me vivere, sicut sentiebatis, occupati autem eratis, non quasi propter penuriam dico, ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse, scio & humiliari, scio & abundare ubique, & in omnibus instructus sum, satiari, & finire, & abundare, & penuriam pati, omnia profusum in eo, qui me confortat.* Ex quibus verbis manifeste colligitur illud, reflorescitis, ad eleemosynam esse referendum: unde Hieronymus in comment. sic locum explanat, *Iteum florem boni operis recepistis, qui mei immemores, occupatione, non voluntate arefacti fueratis effecti.* Et D. Ambrosius, *Horam*, inquit, *alacritatem pro penuriam factam ostendit, quia in qua negligentiores facti fuerant, adhibita silentia opus pristinum iterarunt, memores facti Apostoli scilicet, ut fructus suos ad eum mitterent, condendo in heredo celesti.* Ad hunc igitur modum vult Arethas hunc episcopum, deposito eleemosynarum studio quodammodo aruisse.

III.

Triden. Syn.

Tenentur

prelati per

seiplos Euan-

gelium pra-

dicare.

Rom. 15. 15.

D. August.

Evangeli-

predicatio

victimam Deo

gratissima.

Non deserenda

Evangeli-

predicatio,

licet pauci

conuertantur.

Hugo.

D. Chrysof.

Hier. 2. 7.

Ad predicandi

munus re-

uertit Hiere-

mias.

D. Thomas.

Thomas.

Tertio,

exemplo Christi,

qui cum ce-

terto sciret Iudam proditorem haud

quaquam conuertendum, nunquam eius ad conuertendum culpam neglexit. Quarto,

quia et si nullus conuertatur, boni tamen redduntur meliores. Denique, quia et si

malus ea vice non conuertatur, poterit tamen postea fortasse converti. Quare

merito

Res est eiusmodi, ut certo definiti non possit, quantum eiusque negligentiae accufari merito poterit. Nam quod atinet ad conuocandi laborem, praecipuum id esse episcoporum munus declarat Tridentina Synodus sessione 5. cap. 2. Vbi etiam decernit omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, reliquosque prelatos Ecclesiarum teneri per seiplos, si legitime impediti non fuerint, ad Euangelium praedicandum. Quod ministerium quam sublimis sit, Deoque acceptum, explicauit Paulus ad Romanos 15. cum dixit. *Propter gratiam, qua data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Iesu in gentibus sanctificans Euangelium Dei, ut, per oblationem gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto.* Pro sanctificans, habetur Graece *εὐαγγελίζων*, id est fungentem administratione sacerdotum; pro quo D. August. libello, in quo nonnulla explicat in epist. ad Rom. legit *consecrans*. Significat verò Paulus praedicationem Euangelij esse quasi victimam Deo gratissimam, quam concionator tanquam antistes sacrorum Deo litat: aut potius ipsam conuersionem, quae per praedicationem fit, esse hostiam Deo maxime acceptam, quam illi praedicator sacrificat, unde sequitur, *ut fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata.* Quid verò sublimius ac praestantius, imo & Deo ipsi gratius, quam per Euangelij praedicationem, animasque ad fidem, siue ad gratiam conuertas, illi quodammodo tanquam victimam sacrificare? Nec verò quod pauci, aut nulli conuertantur, partem hanc deserere episcopus debet, quemadmodum deseruit Ephesi Angelus, ut interpretatus est Hugo, sicut rectè argumentatur D. Chrysostomus concione 1. de Lazaro, ac Diuite. Primò, exemplo fontium, *Aquarum enim*, inquit, *vena, etiam si nullus ueniat aquatum, manant tamen, & fontes, quamuis hauriat nemo, scatebras emittunt.* Secundò, ex eo quod Hieremiae accidit cap. 20. Nam cum desistere cogitaret à vaticinijs inculcandis, eò quod ab omnibus rideretur, tamen ad praedicationi munus iterum Deo impellente reuertitur, quemadmodum ipse testatur illis verbis, *Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me, quia iam olim liquor, vociferans iniquitatem, & ueritatem clamito, & dixi non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius (id est Dei.)* Deinde subiungit, *& factus est in corde meo quasi ignis exarsuans, claususque in ostibus meis, & defeci ferrè non sustinens,* quibus postremis uerbis significatur eum ad praedicationem fuisse rursus à Deo compulsus, ut eò loco exponit D. Thomas. Tertio, exemplo Christi, qui cum ce-

meritū Paulus 2. ad Timoch. 4. Timotheum ad concionandi munus assidue
 exercendum adhortatur. *Prædica verbum, infra opportune, importune, (id est affi-
 due) argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina: erit enim tempus curi-
 nam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes au-
 ribus, &c. ubi oditor aduerte illud, prurientes aures, non esse rursus cum
 magistros, sed ita vertendum contextum, ipsi prurientes aures coaceruabunt sibi ma-
 gistros conuenientes, qui sibi aures prurientes ut illent, & scalpant voluptatis, &
 adulationis lenocinijs: qui sensus patet ex Græco contextu: legimus enim, ἐπι-
 σκευάζουσιν διδάσκαλους κενόδοξοι τῶν ἀνοητῶν, id est coaceruabunt magistros ipse
 prurientes aures.*

Quod verò attinet ad pauperum curam, vsque adeo ea est Episcopi pro-
 pria, vt et propter leuissimam in eo genere oscitantiam, merito Ephesi Angel-
 us acerrimè increpauit debuerit, quæ de re legendus est Syluester Papa primus in
 Concilio Romano, Canone 4. Gelasius 1. apud Gratianum 12. qua. 2. capit.
 Quatuor cõcil. Cap. 4. Canone 15. & 17. & Arelatense, Canone 6. vnde Pau-
 lus 1. ad Timotheum 3. & 1. Titum 1. docet Episcopum debere esse hospitalem:
 in cuius rei figuram dicitur 3. Regum 6. Ostia Sancti Sanctorum fuisse de lignis
 oliuarum. Etenim Sancti Sanctorum ostia sunt prelati, per quos tanquam per
 ostia in calum ingrediuntur, quæ debent esse ex lignis oliuarum, id est, ostia mi-
 sericordiarum, & compassionis, quæ per oliuum designantur, id quod etiam mysticè
 fuit expressum in duobus illis Cherubim, quos Rex Salomon in templo cõlo-
 cauit, qui etiam erant de lignis oliuarum auro tecti, vt habetur 2. Paralipome-
 non 3. cum illi alij Cheruim, quos Moyses ex mandato Domini efformauit, ex
 auro solido fuerint. Exod. 25. Vsq̃ue aded verò prelati studiosi esse debent
 elemosynas largiendi, vt eo ipso quod eius famuli per urbem discurrunt, si nes-
 ciat, quid querant, continuo exultimari possit, ad elemosynas pauperibus
 distribuendas missos esse: quod subtiliter in Christo annotauit Cyrillus Ale-
 xandrinus libro nono in Ioannem capite 18. expendens illud Ioannis 13. *Quod fa-
 cis, fac etiam, quidam autem putabant, quia oculos habebat Iudas, quod dixisset ei, eme ea,
 quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis, vt aliquid dares: ex quibus verbis probat
 Cyrill. Christum habuisse consuetudinem præcipiendi Iudæ, vt elemosynam
 pauperibus tribueret: Quoniam, inquit, non intellexerunt verba eius, ad res solidas de-
 feruntur, & quæ facere consueuerat, hæc modo inbere, vt fiant, arbitrati sunt.*

Siue igitur Angeli Ephesini oscitantia altera harum fuerit, siue qualibet alia,
 quæ certo statui non potest, illud hoc loco vniuersè obseruandum est, Deum
 ægerime ferre quamlibet in virtutum progressu incuriam, charitatisque remis-
 sionem in ijs præsertim, quorum est ad perfectionis apicem aspirare, siquidem
 tam acerbè in Episcopum Ephesi inuehitur, quod nonnihil de primæ charita-
 tis ardore remississet: id circo mystica illa Ezechielis animalia, vt annotauit hoc
 loco Ioachimus, non reuertebantur, cum incederent, sed vnumquodque co-
 ram facie sua gradiebatur. Ezechielis 1. Et Paulus ad Philippenfes 3. *Frates,
 inquit, ego me non arbitror comprehensisse. Vnum autem: quæ quidem retro sunt
 obliuiscens, ad ea verò, quæ sunt priora extendens meipsum, quotquot perfecti sumus,
 hoc sentiamus, vt illis verbis, quæ retro sunt, obliuiscens, Sumitur similitudo
 à cursoribus, qui dum currant, non respectant nec aduertunt quantum iam
 spatij transegerint, sed quantum adhuc super sit. Hunc locum expendens Diuus
 Augustinus sermone 15. de verbis Apostoli. *Dixerat, inquit, non sum perfectus. D. August.
 Et postea dixit, quotquot perfecti sumus, id est perfecti, & non perfecti, perfecti via-**

2. Tim. 4. 3.
 Timotheum
 ad assidue
 prædicandū
 adhortatur
 Paulus.

III.
 Pauperum
 cura quæ im-
 fit Episcopi
 propria.

Sylu. Papa.
 Gelasius 1.
 Conc. Carth.
 Conc. Arelat.
 1. Tim. 3.
 Titim.
 3. Reg. 6.
 Prelati de-
 bent esse
 ostia miseri-
 cordie, &
 compassionis.
 2. Paral. 3.
 Exod. 25.
 Cyrillus Ale-
 xander.

Ioann. 1. 29.
 Iudæ, vt ele-
 mosynas pau-
 peribus tri-
 bueret præ-
 cipiebat
 Christus.

V.
 Incuriam in
 virtutū pro-
 gressu æger-
 rime ferre
 Deus.
 Ioachimus.
 Ezech. 1.
 Philip. 3. 13.

IE GAS
 11
 1000
 1000

Astrandum tories, nondum perfecti possessores, semper tibi displicet quod es, si vis pervenire ad id, quod
ad perfectio- nondum es, nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti; si autem dixeris sufficit, potuisti, obliuisti
nis appetit. cere praterita, noli in ea respicere, ne ibi remaneas, ubi respexeris, propterea enim Christus dixit
 Luca 17. 32. Memento te uxorem Loth. In cuius rei figuram in illa scala Iacob nullus
 Angelus quidascens apparuit, sed omnes vel ascendentes, vel descendentes, quia
 in virtute aut ascenditur, aut descenditur. Vbi enim quis gradum fixit, eo ipso
 iam descendit: quæ scalæ observatio est D. Bernardi epist. 91. ad Abbates Suel-
 sione congregatos, his verbis. *Solus Deus melior idcirco seipso esse non vult, quia non va-*
 Gen. 28. *let; vidit Iacob in scala Angelos ascendentes, & descendentes, Genes 28. nunquid staretem quempiam, sine sedentem: non est stare omnino in pendulo fragili scala, neque in incerto*
Haud bonus huius mortalis vite quidquam in eodem statu permanet, aut ascendens necesse est, aut descen-
est qui mo- das, si attentas stare, rursus necesse est, minime pro certo est bonus, qui melior esse non vult. Et
lior esse ne- ubi incipit nolle fieri melior, ibi etiam desinit esse bonus. In hanc sententiam D. Grego-
 D. Gregor. riius lib. 1. suæ expositionis in primum librum Regum cap. 2. affert illud Psalmi
 1. Reg. 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Quod etiam pertinet
 Psal. 83. 8. illud Prouerborum 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque*
 Prou. 4. 18. *ad perfectam diem.* Denique ob eam causam dicitur de Ecclesia Cantorum 6. *Quæ*
 Cant. 6. 9. *est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens.*

VI.

Secundo, notandum est verbum illud *Reliquisti*, nec enim dictum est; relictus es à charitate, sed tu charitatem reliquisti, quia videlicet nos sumus, qui Deum
 Hebr. 12. 17. *deserit Deus* ne quis desit gratiæ Dei. Vbi cernis non dici ab Apostolo, *Negratiæ Dei alicui desit*, sed
 Deserit Deus *ne quis desit gratiæ*: Deus enim neminem deserit, nisi qui cum prius deseruerit, id
 neminem, *nisi quis prius eum deserit*.
 D. August. quod probat D. Augustinus sermone 54. de verbis Domini, ex illis verbis Za-
 Zach. 1. 3. *charitæ 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Aversus, inquit, est Deus, quia*
tate auertisti, tu ab illo fecisti casum, non ipse à te fecit occasum: ergo iudis dicentem, conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, fugientis dorsa persequitur, qui faciem redeuntis illumina-
 Hier. 2. 13. *nat. Inde est quod sæpe per Prophetas conqueritur, quod peccatores ipsum de-*
reliquerint, veluti Hierem. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & sederunt sibi ci-
sternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

VII.

Postremo est aduertendum, priusquam reprehenderetur Episcopus Ephesi, factam fuisse mentionem laborum, quos pertulit; quia in ipsis laboribus hic eius defectus apparuit, in ijs enim planè cognoscitur, & probatur cuiusque ardor.
 Iob. 33. 22. *Vnde Iob. 33. dicitur. Tabescet caro illius, & ossa quæ taeta fuerant, nudabuntur; quem*
 Probat vir- *locum sic exponit D. Gregorius lib. 23. Moralium capite 18. Cum flagellu prementibus*
 D. Gregor. *omnis exterior voluptas atteritur, interne fortitudinis ossa nudantur, nemo quippe quan-*
 Psal. 41. 9. *tum profecerit, nisi inter aduersa cognoscit. Vnde. Psal. 41. scriptum est. In die mandauit Do-*
minus misericordiam suam; & nocte declarauit, quia videlicet vnusquisque superni doni gra-
 ostendit. *tiæ in tranquillitate quietus percipit; sed quantum perceperit in aduersitate perturbationibus,*
 ostendit. *Tabescat ergo caro, vt studentur ossa, feriamur paternis perturbationibus, vt quantum proficimus agnoscamus.*

Admonetur Episcopus Ephesi; Memor esto itaque vnde excideris & age penitentiam, & prima opera fac.

SECTIO VIII.

Tertia epistolæ pars, quæ tota est paranetica, verbis illis comprehenditur; Memor esto itaque, vnde excideris, & age penitentiam, & prima opera fac.

Prima

Prima obseruatio est Rupertii colligentis ex hoc non debere nos precipitare sententiam super Ecclesiarum Angelos, id est, Episcopos, & quoscunque gradus Ecclesiasticos. Non enim dixit: Quia charitatem tuam primam reliquisti, idcirco uenio, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, sed magnum interuallum uocis suae, magnūque frantum posuit currenti sententiae, dicendo: Memor esto itaque, unde excideris, & age penitentiam, & prima opera fac: tunc demum subiungit, sin autem, &c. id est, si praeterquam quoddam charitatem tuam primam reliquisti, insuper & contemptum appolueris, tunc uero mouebo candelabrum tuum de loco suo.

Rupertus.
Super Ecclē-
sia prelatos
non precipi-
tanda sen-
tentia.

Secunda obseruatio est circa illud uerbum, unde, cum dicitur: Memor esto, unde excideris, quasi enim ex altissimo quodam fastigio excidisse Episcopum Ephesico uerbo significatur. Similem vim agnoscit D. Ambrosius libro de Paradiso, cap. 14. in illis uerbis Domini ad Adam. *Vbi est id est, non in quo, sed in quibus est non erga interrogatio est, sed increpacio. De quibus, inquit, bonis: de qua beatitudines de qua gratia, in qua misericordiam recidisti?* Hæc ille. Primum igitur si huius Angeli, ut uult Hugo, casuit incuria, ut a concionandi munere, atque adeo ab Scripturæ sacre studio supercedisset, rectè unde exciderit, in memoriam reuocasse precipitur, quasi è supremo doctrinarum omnium, ipsiusque diuinæ scientiæ, hoc est, Theologiæ uertice decidisset, uerè enim diuinarum literarum cognitio uniuersæ contemplationis fastigium est, non doctrinæ modò præstantia, sed rerum etiam ipsarum altitudine quamlibet uel perspicacissimam intelligendi aciem longè superansita, ut quemadmodum Diuus Augustinus docet super Genesim ad litteram, altitudine superbos irideat, & profunditate attentos terreat: Imò ipse Augustinus, quem ingeniorum Phœnicem meliori iure Africa, quam Mirandulanum Principem Italia, dicere potuit, impari se scripturarum altitudini agnoscens sic scribit ad Volusianum epistola secunda. *Tanta est Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem summo studio, meliori ingenio conauer addiscere: in quibus lateat altitudo sapientiæ, ut hoc in illis contingat, quod eadem scriptura habet Ecclesiast. 18. Cum consummauerit homo, tunc incipiet. Et lib. 12. Confess. cap. 14. Mira, inquit, profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, horror est intendere in eam. Et Ambrosius epist. 44. ad Constantinum: Mira, inquit, est scriptura diuina, & habens in se sensus profundos altitudinem prophetarum anigmatum. Idcirco sponsum cum scripturarum cognitione alicuius mentem imbuat, non tantum in excelsis montibus uersari, sed ipsa etiam inaccessa ceteris scientijs montium cacumina transilire dicitur. Hoc enim sensu Origenes homilia tertia super Cantica exponit illud Canticum secundo. *Vox dilecti mei, ecce iste uenit saliens in montibus, transiliens colles: Vnaquæque, inquit, anima si quandocumque legis, ac prophetarum uel anigmata, uel obscura quæque dicta concludunt, si forte adesse sponsum sentiat, & eminus sonitum uocis eius accipiat, subleuatur statim, & ubi magis ac magis propinquare sensibus eius coeperit, & illuminare, quæ obscura sunt, tunc cum uidet salientem supra montes, & colles, alta scilicet, & excelsa intelligentia sensus sibi suggerentem ita, ut merito dicat. Ecce hic uenit saliens in montibus, transiliens colles.**

II.
D. Ambros.

Diuinarum
literarum
altitudo.
D. August.

Augustinus
ingeniorum
Phœnix.

Eccles. 18. 6.

D. Ambr.

Origen.
Cant. 2. 8.

Deinde si peccauit in pauperum cura negligenda, rectè etiam ex summo quodam fastigio delapsus corruisse dicitur propter misericordiam in pauperes præstantiam, & altitudinem, de qua legendus est Gregorius Nazianzenus oratione de pauperum amore, ubi inter alia docet misericordem hominem esse ueluti alterum Deum. *Fac, inquit, calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando: nihil enim*

III.
Greg. Naz.
Homo mi-
sericors al-
ter Deus ex
Nazianz.

tem diuinum homo habet, quam de alijs bene mereri. Et inferius: Tibi, inquit, pauper relictus est, vt Deo. *Es enim verbi pudere te fortasse permouebo.* Denique satis fuit de culmine perfectioris, quacunque demum de causa id acciderit, ad inferiorem fuisse gradum delapsum, charitati que ardorem remississe, vt vnde exciderit, meminisse cum magno animi sensu doberit; sic enim pristinam charitatem feruorem veluti amissurum suspirabat Iob cap. 29. cum dicebat: *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris.* Huius iacturam magnitudinem ex-

Iob 29 3.

Excidere à perfectione, quanta id est.

D. Bernard.

Egredi à Domino quam sit formidandum.

Egredi à Domino quam sit formidandum.

Psalm 71. 18.

III.

Vnde quò excidat, qui charitatem amittit.

Psalm. 129 1.

D. Greg.

Augustin.
Ioa. 1. 3.

pendit Diuus Bernardus sermone trigelimo quinto super Cantica, in illa vna spongi ad spongiam: *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Dara, inquit, & aspera inceptatio, quò dixit: *Egredere, hoc quippe verbum serui audire saltem a valde irascensibus, & indignantibus domini; hoc ergo affecto verbo vitur sponsus contra dilectam, sub conditione tamen, si seipsam ignorauerit; nihil quippe validius, efficaciusve ad terrendum potuit in eam intendere, quam vt egredi minaretur: quò & tu aduertere pares, si bene attendas, vnde, quò egredi iubetur: vnde enim quo putas, nisi de spiritu ad carnem, de bonis animi ad secularia desideria, de interna requie mentis ad mundi strepitum? Que enim anima semel à Domino didicit, & cepit intrare ad seipsam, & in intima suis Dei presentium suspirare, & quærens faciem eius semper, nescio an vel ipsam gehennam ad tempus experiri horribilius, penalisiusve ducat, quam post spiritus ualis studij huius gustat & semel suauitatem exire denuò ad illecebras, vel potius ad molestias carnis.* Vnde Regius vates dicebat Psalm. 72. *Mihi autem adherere Deo bonum est.* Terribili igitur, & nimis formidanda comminatio, egredere, & pascere hados tuos, quò est, indignam te noueris illa tua familiarit, & suauitatem cælestium rerum contemplatione; hados quippe dicit vagos, & perulantes corporis sensus. Præterea idem innuit verbum illud: *Memor*, tantum enim malum est à gustata prius cælesti dulcedine, charitatisque feruore excidere, atque ita à diuina presentia egredi, atque hados pascere, vt satis sit praesidium ad recuperandum pristinum statum eam iacturam in memoriam reuocare.

Denique multò adhuc maiorem vim habet illud, vnde, si hoc loco per primam charitatem, non charitatis feruorem, sed charitatem ipsam absolute intellegamus, quam Episcopus Ephesi vel in se, vel in plerisque tuorum amiserit, vt rectè meminisse iubetur, vnde quò exciderit, hoc est, à summo gratiæ fastigio ad profundissimam peccati foueam; ex ea enim auxilium diuinum implorabat Psalm. 129 1. *Regius vates, cum post peccatum suum clamabat Psalm. 129. De profundis clamauit ad te Domine: quibus verbis ostendit se in profundissimam quandam foueam per peccatum decidisse: sic enim eum locum exponit Diuus Gregorius in explanatione sua supra septem Psalmos penitentiales: Attendat, inquit, vnusquisque in quo profundo iaceat, & quom longè à Deo peruerit agens effectus sit, clamet ad eum totis viribus, qui intuetur abyssos, & sedet super Cherubim; donec de profundis tenebris eius rui superno illustretur lumine, & claritate perscrutatur operationis diuine.* Itaque illud, vnde, summam distantiam à Deo per peccatum inueat, quæ tanta est, vt maior excogitari non possit, sed vtrumque explicari potest per eam, quæ est ab esse ad non esse, ab ente ad nihilum: hoc enim sensu accipit Diuus Augustinus libro Soliloquiorum, cap. 5. tom. 2. *Illud Ioa. 1. si in ipso factum est nihil. Ad nihilum, inquit, dederunt me iniquitates meae: quia tu es verbum, & ego non eram tecum; per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, & ideo sine te factum sum nihil, quia est nihil, quò ad nihilum ducit: nihilum itaque nihil est, quia sine verbo factum est. Idem docet lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. Non sic, inquit, desecit homo, vt omnia nihil esset, sed vt*

sed ut inclinatus ad seipsum minus esset, quam erat, relicto itaque Deo esse in semetipso, hoc est sibi placere, non iam nihil esse est, sed nihil propinquare. Eadem doctrina est Origenis homilia 5. in Psalmum 36. in illa verba, *Vidi impium super exaltatum, & elenatum: & transiit, & ecce non erat*, vbi docet peccatorem non computari esse, probatque ex libro Esther cap. 14. cum dicitur, *Non tradas Domine sceptrum tuum is, qui non sunt*, id est peccatoribus. Concinit Diuus Ambrosius in Psalmo 43. eodem sensu intelligens verba illa eiusdem Plalm. *Vendidisti populum tuum sine pretio*, seu vt Ambrosius quila transtulit: *Tradidisti populum tuum, vt non esset*. Et Symmachus, *Tradidisti populum tuum sine substantia*. *Non sunt*, inquit, qui repudiantur a Christo. Vnde sequitur. *Non est illis commutatio, quare? quia non timuerunt Deum*. Eundem sensum habet illud. 1. ad Corinthios 13. *Si charitatem non habuerit, nihil sum*. Eodemque spectat illud Amos 6. *Quilaramini in nihilo, id est in peccatis?*

De minis, quæ in Episcopum Ephesi iactantur. *Sin autem venio tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo.*

SECTIO IX.

Quarta Epistolæ pars comminationem continet illis verbis. *Sin autem venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi penitentiam egeris*, sensus literalis est, *Mouebo candelabrum tuum*, id est, Ecclesiam tuam de loco suo, id est de manu tua, & in alterius manu collo cabo, hoc est, priuabo te Episcopatu, alterumque præfulem, qui muneri suo satisfaciat, in tui locum substituiam, *Nisi penitentiam egeris*, nec enim dictum est, destruiam, vel extinguiam candelabrum, sed *mouebo*, videlicet de manu tua in manum alterius. Sic exponunt Richardus de S. Vict. Rupertus, & Hugo Cardin. alij aliter, sed non ad rem.

Primo obseruandum est, Deum solere comminari, ne cogatur punire, quæ obseruatio est D. Ambrosij libro de Noë & Arca cap. 27. expendentis illum arcum caelestem, quem Deus in signum foederis in cælo collocauit. *Arcum*, inquit, *meum ponam in nubibus*. Genes. 9. *Non sagittam*, inquit Ambrosius, *arcus enim instrumentum iaculandi sagittæ est: itaque non ipse arcus vulnerat, sed sagitta, & ideo Dominus in nube arcum magis quam sagittam ponit: id est, non illud quod vulneret, sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non solet*. Hinc est illud Psalm. 59. *Dedisti me tribulationes*, inquit, *temporales significasti tuis fugere ab ira ignis sempiterni, arcus est extensus, adhuc in comminatione est, & videte quid sit in arcu, nonne sagitta in priora mittenda est, nervus autem retro extenditur in contrarium? & quanto plus erit eius extensio retrorsum, tanto maiore impetu illa currat in priora? quid dixi? quanto magis differret iudicium, tanto maiore impetu venturum est: quæ etiam explicatio est Diui Gregorij libro 19. Moralium capite 28. vbi in eodem sensum affert illud Psalmi 7. *Arcum tetendit, & parauit illum. Arcum suum*, inquit, *Dominus tetendit, quia cunctis peccatoribus per scripturam sacram vinas exhibuit*. Propterea autem Deus prius minatur, quam puniat, quia inuitus ad punitionem venit, id quod ex eo est perspicuum, quia virgam, qua percutit, solet per indignationem contere, sicut pater virgam, qua filium flagellauit, solet in ignem projicere, vt ostendat se inuitum filium verberasse, imò iam se verberum pœnitere: hoc verò habes expressum Osee 20. vbi Dominus post illatum supplicium sic loquitur. *Arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & luculentius adhuc Esaia 10. *Va Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eorum***

Origenes.
Psalm. 36. 35.
Peccator non
computatur
esse, ex Ori.
Esther 4. 11.
D. Ambros.
Psalm. 43. 15.
Aquila.
Symmachus.
1. Cor. 13. 1.
Amos 6. 13.

Ecclesia candelabrum.
Richa. de S.
Victore.
Rupertus.
Hugo Card.
II.
Minatur
Deus, ne
puniat.
D. Ambros.
Genes. 9. 13.
Psalm. 59. 7.
D. Augustin.

Gravitate
compensatur
iudicij tarditas.
D. Gregor.
Psalm. 7. 13.

Patet
Dei animus
in puniendo.
Osea 20. 18.
Esaia. 10. 5.

- indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum superis mei mandabo illi, ut auferat spolia, & diripiat pradam. Et paulò post eam virgam se fracturum esse pollicetur. Et erit, inquit, cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assyriorum, & super gloriam altitudinis eulorum eius. Et Ezechiel. 21. de Rege Babylonis contra Sedechiã dicitur: *Muro, muro vagina te ad occidendum, lima te, ut interficiat, & fulgeat: at postquã Deus Rege Assyriorum pro mserone usus est, subiungit: Revertere ad vaginam tuam, in terra nativitatũ tuã indicabo te, & effundã super te indignationem meam, in igne furoris mei sufflato te, ignis eris cibus.* Præterea Exodi 32. sic legimus. *Placatus est Dominus, ne faceret malũ, quod locutus fuerat adversus populum suum, Vbi Hebræi pro placatus transferunt pœnitur: verbum enim Hebraicum נחם Nacham, quod ibi legitur, significat & consolari, & pœnitere.* Denique Judic. 10. postquam filij Israël ad Dominum conuerſi idola proiecerunt, subiungitur: *Doluit Dominus super miserijs eorum.*
- III. Secundo, Notandus est modus ille loquendi: *Venio tibi*, qui hoc loco vindictam, & punitionem significat. Sed ut res melius intelligatur, sciendum est cum loquendi modum in sacris literis & in bonam, & in malam partem sæpe accipi. Et enim in bonam partem accipitur Zachar. 9. cum dicitur: *Ecce Rex tuus venit tibi iustus, & salvator.* Et Osee 6. *Quasi dilectulum preparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus, & seruetur terra.* In malam verò hoc loco, ubi ad puniendum venire dicitur Angelo Ephesi. Verùm illud est advertendum, cum puniitio diuina cadat in bonum nostrum, propterea cum Deus venit ad puniendum, dici venire nobis, id est, in nostram vilitatem: atque adeò in bonam etiam partem nos debere accipere, quòd hinc ab illo puniamur: enim verò quòd punire Dei in hac vita misericordiã sit, iam supra ostendimus, & confirmari adhuc amplius potest ex Psalm. 94. relato à Paulo Hebr. 3. cum dicitur: *Propter quod insensus sui generationi huic* (sic enim est in Hebræo, & in vulgata editione) pro quo alia litera habet: *Propter quod proximus sui generationi huic,* quemadmodum legit Breviarium Romanum, & noua translatio Septuaginta nuper corice ita iussu Sixti quinti Pontificis maximi, ubi legimus *περισσὸν ἵσταν* periota, id est, *proximus sui,* non autẽ *περισσὸν ἵσταν* per ita, id est, *insensus sui,* priorẽque lectionem secutus est Diuus Augustinus, ex cuius lectionis varietate intelligimus Deum tunc esse nobis proximum, & propitium, cum est insensus, quemadmodum exponit Diuus Thomas in capite tertio epistolæ ad Hebr. & dupliciter interpretatur: vno modo, ut sit insensus, *proximus sui* puniendo, nam cum Deus peccata dissimulat, videtur longè abesse: altero sic, *proximus sui* per misericordiam, quia nimirum, hoc ipso quòd eos puniebat pœna temporali, maximum misericordiæ signum dedit. Itaque Deum insensum esse in hac vita est proximum esse, ac misericordem. Eodem sensu Diuus Hieronymus in commentarijs super Ezechielem accipit illud capit. 7. *Non parces oculis meis, neque miserebor: quasi, inquit, clementissimus medicus incidens cupiens putridas carnes, & cariosa vulnera adurere cauteris, non parces, ut parces, non misereatur, ut magis misereatur.* Iuxta illud Amos 3. *Quoniam vos cognouit de vniuersis finibus terræ, idcirco oleifcar super vos omnia peccata vestra.* Denique illud Genes. 6. *Dixitque Deus, non permanebit spiritus meus in homine quia caro est,* enarrans Diuus Hieronymus in traditionibus Hebraicis: *In Hebræo, inquit, scriptum est, non indicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quia caro sunt: id est, non ad æternos eos seruabo cruciatus, sed hic eis rependam quòd merentur, quia fragilis natura sunt.* Ergo, inquit Hieronymus, *non feneritatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic*

hic pro scelere visitatur. Aduertendum tamen est D. Gregorio libro 9. Moralium D. Greg. cap. 33. Deum duobus modis hominem in hac ita punire: aut enim per mala presentia irrogare iam tormenta sequentia incipit aut tormenta sequentia flagellis presentibus extinguit: nisi enim delictis exigentibus iustus iudex, & nunc, & postmodum quosdam percuteret, de iniquis Psalmista non diceret Psalmo. 108. Operiantur sicut diploide, confusione sua. Diploidem quippe duplum vestimentum dicimus, confusione ergo sicut diploide induiti sunt, qui iuxta reatus sui meritum & temporali, & aeterna animaduersione feriuntur. Etenim solos illos poena à supplicio liberat, quos immutat. Rursus si nequaquam quosdam poena praesens à supplicio aeterno defenderet, Paulus minimè dixisset 1. ad Corinthios 11. Cum ita dicamur autem à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

Tertiò. Notandum est, Græcè esse, *venio tibi*, *αὐτοῦ*, id est, citò, quòd vltimum verbum non habet, vulgatus: id quòd mirum prima facie videri poterit, cum Deus tardè, & lenè, sicut ad puniendum venire: propterea enim illa Ezechielis animalia de quibus agitur capite primo, pedem bouis, quòd est tardissimum animal, habere dicuntur, vt nimirum significarent Deum ad quatuor Monarchiarum, quæ per ea animalia ostendebatur, conuersionem, & supplicia, tardissimè descendere: sed omnia iustificè concinunt. Etenim eandem ob causam Christus hoc loco dicit se venturum citò, quia quamuis ad supplicium inferendum multum tardet, semper tamen, quæ eius est clementia, citò se venire existimat, & ad puniendum properare, itaque etsi verè tardat, si nostra demerita spectentur, nihilominus si naturæ eius, ac misericordiæ habetur ratio, quàm citissimè venire censerit potest: vnde ipsemet conqueritur, quòd vel longissima tempora expectationi peccatorum praescripta velociter decurrant Deuteronomij 32. *Mecum est vitio, & ego retribuam in tempore, iuxta est dies perditionis, & adesse festinans tempora.* Et Ezechielis 22. sic cum Hierusalem expostulat. *Appropinquare fecisti dies tuos, & adauxisti tempus annorum tuorum, id est, vt interpretatur Hieronymus, Appropinquare fecisti tempus, quòd tibi differatur, vt ageres penitentiam.* Cæterum quòd ille magis tardat, eò magis timendus est, interim enim colligit in vnum omnia improborum hominum scelera, vt postea in vniuersa acrius animaduertat, quem admodum eleganter significauit Oseas cap. 13. *Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius: quibus verbis significatur Deum quasi in fascem peccata omnia, quæ admittimus, colligere, vt suo tempore in ignem vniuersa coniciat.* Id quòd alia similitudine declarauit Iob cap. 14. dicens. *Signasti quasi in sacculo delicta mea.* Quem locum expendens D. Gregorius libro 12. Moralium cap. 12. *Signantur, inquit, quasi in sacculo delicta nostra, quia hoc quòd nos exterius agimus, nisi penitentia interueniente diluamus, in secreto iudiciorum Dei sub quadam occultatione seruat, vt quandoque de sigillo secreti exeat ad publicum iudicij: vnde etiam per Moysen dicitur Deuteronomij 32. Nonne hæc condita, seu congregata sunt apud me, & signata in thesauris meis? Statimque subditur: *Mecum est vitio, & ego retribuam eis in tempore.* Addit & aliam Diuus Gregorius eius loci expositionem; quæ obiter notanda est: *Vel certè, inquit, peccata nostra signantur in sacculo cum mala, quæ fecimus, sollicito corde pensamus: quid namque est cor hominis, nisi sacculus Dei, vbi dum studiòse conspicimus per quanta deliquimus peccata nostra quasi in sacculo, Dei signata portamus? an non peccatum suum David signatum tenebat? Psal. 50. Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper, id est coram me.**

Postremò, Obseruanda sunt illa verba: *Monebo candelabrum tuum de loco suo, V.*

Alii presentis punio est futura initium, alius remedium. Psal. 108. 19.

1 ad Cor. 11. 32.

I III.

Lenè venit Deus ad poenas sumendum. Ezech. 1.

Et tamen se properare dicit, dolè que.

Deut. 32. 35. Ezech. 22. 4.

Hieronymus. Quòd seruius eò acrius Deus vindicat. Oseas 13. 12.

Iob 14. 17. D. Greg.

Deut 32. 34

D. Greg. Cor hominis Dei sacculus. Psal. 50. 5.

- Etenim solet Deus quos ad aliquem honoris gradum eueherat, si officio suo defuerint, ab eo deturbare, mortem videlicet eis iusto iudicio suo inferendo, aut certe res ita componendo, ut eis rerum multarum, quae incidunt, congreffione id tandem eueniat, ut honore, dignitateque spoliarentur, alique in eorum locum substituantur. In cuius rei figuram, & significationem Christus ingressus in templum per semetipsum quasi flagello de funiculis facto de domo Dei prauos negotiatores eiecit, & cathedras vendentium columbas euertit Ioan. 2. Quia, ut ait D. Gregorius homil. 17. in Euangelia, *Subditorum quidem culpas per pastores percussit: sed pastorum vitia per semetipsum ferit.* Cathedra autem vendentium columbas tunc euertitur, quando ij, qui spiritualem gratiam venundant, vel ante humanos, vel ante Dei oculos sacerdotio priuantur. Atque hoc contigit Heli sacerdoti, quem Dominus sacerdotio priuauit, ut habes 1. Regum 2. *Hae dicit Dominus, quia magis honorasti filios tuos, quam me: propterea loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum, nunc autem ab hoc a me, praececidit brachium tuum, & videbis amulum tuum in templo, &c.* ubi per amulum intelligendus est Sadoe, qui amulus extitit domus Heli. Is enim abiecto à Solomone Abiathar, qui ab Heli trahebat originem, sacerdotium suscepit: sic enim dicitur 3. Regum 2. *Eiecit Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli.* De Sobna etiam optimate ita vaticinatur Esaias cap. 22. *Eccc Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, quasi pilam mittis te in terram latam, & spaciosam, & expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te.* Fuit autem Sobna praepositus templi, ut eodem capite dicitur, id est, aut summus sacerdos, ut aiunt aliqui Hebraeorum, aut Thesaurarius, & custos vasorum templi, ut alij existimant: sed primi videntur probabilius sentite de sententia Lyrani in eum locum, quia Eliachim filius Heli fuit in locum eius substitutus tempore Ezechiae, ut affirmat Rabbi Salomon, & Scriptura satis innuit cap. citato, & 4. Regum 19.
- Notanda est autem similitudo *pila*, quam sic exponit Lyranus. *Quasi pilam, inquit, mittet te, quae nimirum à ludentibus de manu ad manum proicitur, quam etiam metaphoram agnoscit in illis verbis Prouerbiorum 8. Ludens in orbe terrarum: quemadmodum iam ad initium horum commentariorum diximus. Quod vero attinet ad gallum gallinaceum, quamuis ex interpretibus Lyranus nescio quo deflexit, alij multum se torqueant, non desunt etiam, qui ingenue fateantur se plane quid significet, non intelligere: tamen illud & facile & planum videtur significari ea similitudine facilitatem, qua Deus poterat Sobnam sacerdotio priuare, simulque eius arrogantiam indicari, ut sit sensus, siquidem o Sobna galli instar erigam superbiae erigis, tam facile asportari te faciam extra Hierusalem, & in captiuitatem abduci, quam facile portari solet à rustico gallus gallinaceus in forum vendendus.*
- Quoniam vero hunc locum plerique ex difficultatibus apud Esaiam esse existimant, fatenturque ingenue se plane non intelligere, quid sibi velit hoc loco *gallus gallinaceus*, quin audent praeterea D. Hieronymum reprehendere, quod *gallum gallinaceum* verterit, cum nomen Gheuer, quod in Hebraeo respondet, non *gallum*, sed virum significet, non erit abs re, siquidem in hunc locum incidimus, aduertere quanquam nomen Gheuer plerumque pro viro vsurpetur à radice Gabar, quae proprie significat praualere, robustum esse, & superare, tamen interdum pro gallo accipi, eo quod huiusmodi animal generosos habeat spiritus, & vitilem in pugnando fortitudinem, militares in vigilando excubias,
- &c.

Eos, qui suis
deserunt offi-
ciis, Deus
grada deiecit.

Ioan. 2.
D. Gregor.
Pastores per
seipsum ferit.

1. Reg. 2 30.

3. Reg. 2. 27.

Esai. 22. 18.

Lyran.

Rabbi Salo-
mon.

4. Reg. 19.

VI.

Improbos, ut
pilam intor-
quet.

Prouer. 8. 31.

Quam facile
Deo sit su-
perbis cristam
deprimere.

VII.

Defenditur
ecce loci
Esai. vulga-
ta editio.

& regium principatum, imperiumque amuletur. *Imperitas enim, ut ait Plinius li. Plinius.*
 bro 10. cap. 20. *suu generi, & regnum, in quacunq; sit domo; exerceo, graditur ardua*
cernice, cristis celsus, caelum sola vlnaerum aspiciit crebro, terrori est etiam seoni ferarum ge-
nerosissimi: quibus potissimum de causis Hebraei ei Gheuer, hoc est, viri nomen
 clationem tribuerunt: quemadmodum docet Lexicon Complutense à viris
 Hebraicae linguae peritissimis compositum, & muled ante Thargum Hierosoly-
 mitanum docuerat: etenim ubi Num. 33. Igitur Hebraice, *Profecti sunt de Amon.* *Na m. 33. 35.*
gaber, ita reddidit, Profecti sunt ab arce galli: in eademque sententia est R. Salo-
 mon, si quidem locum Etaiæ citatum sic exposuit, Transportatione galli, qui
 transit (seu potius, transfertur) à loco in locum, tunc videlicet, cum tota aliqua
 familia transit ab vna domo in alteram. Saci que esse deberet ad hoc ipsum con-
 firmandum auctoritas D. Hieronymi, qui gallum gallinaceum eo loco translu-
 lit, siquidem is non solum rerum cognitione, & Scripturae sacrae intelligentia, sed
 linguae etiam Hebraeae peritia omnes Hebraeorum Rabbinos longè antecelluit.
 Denique consentit etiam ipsa cõtextus, & prophetae institutum: erat enim Sob-
 na, de quo sermo est, instar galli arrogans, & superbus, cristam quodammodo
 praeranimi elatione erigens, saltuque, & ambitione tumidus, sepulchrum sibi su-
 blime extruxerat. Quare par fuit, vt qui gallum elatione referebat, simili quo-
 que supplicio puniretur, itaque instar galli de loco in locum, id est, de domo
 sua in exilium transportandus diceretur. Atque ex his iam apparet, quanto iure
 D. Hieronymus *gallum gallinaceum* eo loco apud Esaiam translulerit, & quid cau-
 sa fuerit, cur Hebraei nomen Gheuer, hoc est, viri gallo tribuerint, propter ge-
 nerosos scilicet, & penè viriles huius animalis spiritus: ea enim etiam fut causa,
 cur duobus alijs quoque nominibus in sacris literis censeatur, quae eandem viti-
 lem amulationem referunt: vnum est Zarzir per Zaijn vtròque loco, veluti Prou. *Prou. 30. 29*
30. cum dicitur, Tria sunt, quae bene gradiuntur, & quarta, quod incedit feliciter: leo
fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum: gallus succinctus lumbos: quo loco
 Zarzir gallum intellexere Septuaginta interpretes, D. Hieronymus, Chaldaeus,
 & antiquiores Hebraei, quibus potius fides habenda est, quàm recentioribus, qui
 canem gallicum, vel leporarium, siue etiam leopardum reddiderunt. Appellatur
 autem Zarzir, id est, expeditus, & quodammodo praerinctus ad rem quamuis fa-
 cile ac promptè aggrediendam, à radice, Zazar quae significat ac cingere, vel pre-
 cingere. Alterum nomen est Secui dissyllabum per sim, caf, vaf, & iod & habetur,
 Iob 36. *Qui dedit gallo intelligentiam,* id est, vim aestimatricem, à radice sacha, quae *Iob. 38. 36.*
 significat videre, & cogitare, quem locum sic interpretatur R. Moyses, *Qui dedit*
gallo intelligentiam, vt media nocte surgere doceret hominem ad laudandum Deum. *R. Moyses.*
 Haec igitur sunt nomina, quibus gallus Hebraice appellatur, quae omnia, vt cernis, vi-
 rilem quandam naturam, & generositatem sonant, vt iam mirum videri non de-
 beat, Gheuer, hoc est, viri appellationem fuisse ei ab Hebraeis tributam, nec in-
 dubium vocari, num rectè eum locum Esaiæ Diuus Hieronymus translulerit:
 Sed vt ad institutum tenertamur.

Idem contigit Sauli Regi, cui regnum Deus eripuit, quodd eius mandatum in VII.
 Amalechitarum vastatione violauerit, Dauidique pastori, eiusque posteris con-
 cessit: quemadmodum dicitur i. Reg. 15. vnde Iob 12. dicitur: *Baltheum Regum* *i. Reg. 15.*
dissoluit, & praerincit suae renes eorum, ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat, *Iob. 12. 13.*
 id est, in Dei potestate est Reges Regijs insignibus exuere, & seruos facere:
 quemadmodum etiam Dan. cap. 2. denunciauit, cum dixit, *Ipsè mutat tempora, &*
acates, transfert regna, atque constituit.

Quid significet illa sententia: *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs.*

SECTIO X.

I. **V**T exploratum esset, quæ Episcopo Ephesi dicta sunt, ad reliquos omnes Ecclesiarum Prælatos pertinere: idcirco postquam Ioannes explicauit, quæ Christus in eo desiderabat, in vniuersum pronunciauit, *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs.* Eademque de causa, *Ecclesijs*, dixit numero multitudinis, & annotauit Rupertus. Nomine verò *Spiritus*, vel Spiritus sancti persona, à quo dona, & gratiæ in Ecclesiam redundant, intelligenda est, aut certe tota Trinitas, de qua dicitur Ioannis 4. *Spiritus est Deus.* Adde Arethas posse per Spiritum intelligi ipsum Christum, quatenus Deus est. Denique obseruat Rupertus singulis septem Ecclesijs dici, *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs*, propter septem Spiritus, id est, septem Spiritus sancti dona, atque hoc loco loqui spiritum timoris.

Illud dumtaxat hoc loco expositione indiget, cur dictum sit, *qui habet aurem*

II: *audiat*: his enim verbis videtur indicari esse aliquos, qui aurem non habent. Sciendum est igitur duplices aures haberi in sacris literis, vnas exteriores, interiores alteras, quæ significant interiorem intelligentiam, & obedientiam. Et quidem pro exterioribus sufficit illud Exodi. 24. *Legit in auribus populi*, id est, audiente populo. De interioribus locutus est Christus, cum dixit Matth. 13. *Qui*

habet aures audiendi, audiat, quemadmodum notauit D. Gregorius homilia 15. in Euangelia, & Diuus Augustinus homil. 28. super illud Psalmi 49. *Deus manifeste*

veniet. Qui habet, inquit, *aures audiendi, id est, obedienti, audiat.* Aduertit autem

Diuus Hieronymus in primum caput Iobis super illa verba, *Audite hæc senes,*

& auribus percipite omnes habitatores terra, vbi cuncte iunguntur hæc duo verba, *audire*, & *auribus percipere*, prius ad interiores mentis aures, posteriùs ad exteriores referendum esse, quod probat ex Esaiæ 1. cum dicitur. *Audite cali,*

& auribus percipite terra, vbi existimat significari sacratius quiddam esse *audire*, quam *auribus percipere*, cum illud *calo*, hoc terra tribuatur. Affert deinde illud

Genes. 4. quod Lamech dixit vxoribus, *Audite verba mea vxores Lamech, quia occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum.* sciebat, inquit Hieronim.

obscura esse quæ loquebatur, & idcirco vxores suas, non ad simplicem verborum

sonum, sed ad reconditam quoque distorum intelligentiam prouocabat. Ex quo colligit Hieronymus per senes, qui *audire* iubentur, intelligendos esse spirituales viros,

per terram autem habitantes, qui *auribus percipere*, admonentur, terrenos. Nec verò minoris facienda est hæc Hieronymi obseruatio, quòd Rufino non placeat: cum locus ille ex Psalmo 48. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem,* quò ipse aduersus Hieronymi obseruationem vtitur:

quòd omnes promiscuè, & ad audiendum & ad auribus percipiendum, inuitentur, idem discrimen possit admittere: potuit enim Dauid vtrasque aures ab hominibus etiam terrenis postulare, quemadmodum interpretatur Diuus Augustinus in cõmentarijs eiusdem Psalmi, quamuis in eo dissentiat à D. Hieronymo,

quòd existimet *audire* in sacris literis ad exteriores aures, *auribus* verò *percipere* ad interiores pertinere. De interioribus etiam auribus intelligendum est illud

Psalmi 49. *Inclinabo ad parabolam aurem meam, & illud Psalmi 44. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam.* Quo etiam sensu Diuus Augustinus libro vigesimo de Ciuitate Dei capite 6. accipit illud Ioannis 5. *Amen Amen dico vobis, quia*

venit

venit

venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, vivent. Qui audierint, inquit, id est, qui obedierint, qui crediderint, id est, usque in finem perseveraverint. Et sermone 28. supra illud Psalm. 49. *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit,* interpretatur locum illum Ezechielis 3, in eandem sententiam, *Papulus autem ille non vult audire te, quia non vult audire me.* Hinc est illud Esaiæ 6. *Excaca cor populi huius, & aures eius agraue, & oculos eius claudet, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum:* quæ intelligenda sunt tum de permissione, tum etiam de subtractione specialium quorundam auxiliorum efficacium: sufficientia enim auxilia nunquam à Deo denegantur. Denique de huiusmodi auxilijs loquitur Christus per Regium vatem Psalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi:* seu ut est in Hebræo, *aures autem fodisti mihi,* quod exponens Paraphrasis Chaldaicus transtulit: *aures ad auscultanda precepta tua formasti mihi:* alluditur autem ad locum Exodi. 21. vbi Deus dicit seruo Hebræorum sic statuit: *Si emerit seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi: in septimo egredietur liber gratis, Quod si dixerit seruus, Diligo Dominum meum, & uxorem ac liberos, non egredietur liber, offerat ei Dominus Dys, id est iudicibus, & applicabitur ad ostium, & postes, perforabitque aurem eius subula, & erit ei seruus in seculum:* quæ lex repetitur Deuteronomij 16. eamque expendens Theodoretus in quaestionibus super Exod. quæst. 45. docet hanc perforationem auris significasse seruum illum memorem debere esse in posterum obedientiæ Domino præstandæ: quod autem applicabatur ad ostium, illud indicasse, deinceps ne foras quid egredi tibi licere iniussu Domini. Ergo, ut ad institutum reuertamur, internas aures intellexit Christus, cum dixit, *Aures autem perfecisti mihi, seu perforasti mihi,* ad significandam summam obedientiam, quæ quatenus homo præstabat Patri: quod enim ipse fit, qui loquatur, conceptis verbis docuit Paulus ad Hebræos 10. *Ingressus mundum dicit, Hostiam, & oblationem noluisse, corpus autem apraest mihi,* vbi secutus est translationem Septuaginta. Congruit autem hæc internatum aurium acceptio naturæ ipsi, quæ in corde geminas aures collocauit quemadmodum docet Anatomiæ, & Galenus libro 6. de vlu partium cap. 15. quas ait ita nominatas, quia vtrinque cordi, sicut animalis capiti aures adiacent. Ioannes igitur, hoc loco aurem cordis intellexit, cum dixit, *Qui habet aurem, audiat:* quia enim non omnes huiusmodi aures habent, conditionem illam appofuit, *qui habet, &c.*

Literarum ad Angelum Ephesi subscriptio explicatur: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.*

Primumque variæ expositiones commemorantur.

SECTIO XX.

Subscriptio literarum, quæ ad Angelum Ephesi dantur, ita habet. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei:* Volunt Richardus de sancto Victore, & Arethas, hoc nimirum esse, quod is qui habet aurem audire iubetur, & id quod Spiritus dicit Ecclesijs, Christum scilicet vincenti daturum edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei sui, quod ideo dicit, ut omnes exhortentur ad strenuè pro virtute contra vitia præliandum proposito ei qui vicerit, honorificentissimo premio. Quòdnam verò sit hoc lignum vitæ, & quomam iste paradiscus, iam explicandum est.

Prima igitur expositio est Richardi de S. Vict. & Bedæ, per lignum vitæ

intelligentium Christum, qui in Ecclesie paradiso omnibus proponitur fruendus. Est igitur sensus, qui Damonem vicerit, edet de ligno, quod est in paradiso, quia multitudine dulcedinis Christi, quæ est in Ecclesia cibabitur, & satiabitur: modò quidem participando eius gratiæ, postea verò eo per visionem beatificam perfuendo. Eadem expositio est Rupertum, quam tamen paulò aliter proponit: & per spiritum hic loquentem spiritum timoris intelligens addit in spiritu timoris vincere, esse corripienti acquiescere & penitentiam agere, & prima opera face-

re, inducitque Christum hæc dicentem, quemadmodum & Arethas, doctè que dixisse, *Dei mei*, ratione humanitatis, secundum quã Patrem, vt Deum suum, g-

Ioan. 20. 18. noscebat iuxta illud Ioannis 20. *Ascendo ad Patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Quoniam igitur, inquit Rupertus, primis hominibus, quia corripienti Deo non acquiescerunt, sed peccatum suum excusarunt, lignum vite interdictum fuit,

Genes. 3. rectè modo penitenti aditus ad lignum vite repromittitur, quod est ipse Christus, cui id aditus re-

penitenti ad- in celesti paradiso visione, & in presenti Ecclesie corpore sanctæ referuntur anima. De- promittitur. nique expendit verbum illud. *Dabo, sape enim*, inquit, qui nonnam vicit, id est, non-

Eucharisti- dum egit penitentiam, edis de hoc ligno vite manducans viduet corpus, & bibens sangui- in ligno su- nem Domini: verum non illi dat Christus, sed ipse rapit, atque adeo iudicium sibi manducat, 2a rapina. & bibit. 1. ad Corinth. 11. Itaque vides Rupertum hunc gsum ligni vite, tum ad

1. Cor. 11. 29. visionem beatificam, tum ad Eucharistiæ cõmunionem referre: quæ posterior Paschalis. expositio est etiam Paschalis Abbatis libro de corpore, & sanguine Christi cap.

7. & refertur tom. 4. Bibliothecæ sanctorum Patrum. Secunda est Arethæ intel- ligentis per lignum vite æternam fœlicitatem absolutè, quam Deus ijs, qui vi- cerint, id est, prauas animi appetitiones compresserint, elargitur. Tertia est Pri- malsij, lignum vite crucem interpretantis, quæ in Ecclesie paradiso est, fructum autem huius ligni Christum ipsum accipientis, qui in cruce tanquam fructus in vite arbore pependit, & qui in spirituali Ecclesie paradiso vitale alimentum, cæ- lestisque panis præbet fidelibus sacramentum, de quo legimus Prou. 3. *sapientia lignum vite est his, qui apprehenderint eam.*

Nonnullæ obseruationes circa præcedentem sententiam.

SECTIO XII.

I. Cæterum hæc sunt minutius concidenda. Igitur Angelus ille similis filio ho- minis, qui Ioanni loquebatur, personam Christi repræsentat, atque adeo verba hæc ex ipsius Christi ore accipienda sunt, quæ autem Christus Ecclesie dicit, dicitur spiritus dicere, id est, vel ipse Christus quatenus Deus iuxta expo- sitionem Arethæ, vel tota Trinitas, vel Spiritus sanctus, qui quanquam non so- let spiritus absolutè appellari, sed vel Spiritus sanctus, vel Spiritus paracletus, Ioan. 7. 39. vel Spiritus Domini, tamen sine vlla adiectione Spiritus vocatur Ioannis 7. cum dicitur. *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*, id quod in die Pentecostes potissimum completum est. Hoc igitur supposito,

II. Sit prima obseruatio circa verbum illud, *vincenti*, quod supponit pugnam, ac certamen, eoque commendatur fidelibus maxima in certando industria, vt certis sup- ponitur pu- gnandum esse fidelibus. cum sciant sibi esse cum multis, iisque fortissimis hostibus dimicandum: quemadmodum docuit Paulus 2. ad Corinthios 10. *In carne ambulantes non se- cum carnem militamus: & ad Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, Ephes. 6. 12. & sanguinem, sed contra spiritualia nequitia in caelestibus.* Id quod idem Apostolus operè

opere præstabat, ut ipsemet testatur 1. ad Corint. 9. Sic pugno non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, &c. In quem sensum Origenes homil. 11. super Exodum, expediens pugnam populi Israëliti cum Amalech, eiusque cum Moyse manus elauabat, victoriam, sic ait: Nobis etiam pugna est aduersus Amalech, hoc est, aduersus principes, & potestates, & vestros tenebrarum harum: eleua tu manus ad Deum, imple mandatum Apostoli: sine intermissione orate. 1. ad Thessalonicenses 5. 1. & tunc fiet quod scriptum est Numerorum 22. Quia sicut vitulus ablingit in campis herbam virentem, ita ablinget populus hic populum, qui super terram est, per quod, ut a maioribus accepimus, indicatur populum Dei non tam manu, & armis, quam voce, & ligna pugnare, id est, orationem ad Deum fundendo. Cui expositioni Origenes accinit illud Pauli ad Rom. 15. Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus, ut adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum, Quo loco pro eo, quod nos habemus adiuuetis, est Græcè *συνεργήσατε μοι*, Deum, quod verbum significat propriè simul certare, seu adiuuare certamen, etiam certando, atque adeo indicatur sanctos oratione pugnare, & orare nihil esse aliud, quam quoddam spirituale certamen, quo fideles magis, quam corporalibus armis dimicant, victoriâque de hostibus consequuntur, quemadmodum idem Origenes annotauit lib. 10. in epist. ad Rom. *συνεργήσατε μοι*, inquit, dixit Apostolus, ostendens quasi agonem haberet, certamenque orationis, aduersantibus sibi sine dubio illis, de quibus dicebat: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus spiritualia nequitia in caelestibus. Quo etiam modo explicandum est illud Cantatorum 7. Quid videbis in Synagoga, nisi choros castrorum? quem locum enarrans Theodoretus in commentarijs suis super Cantica, eleganter obseruauit ea verba videri in speciem inter se pugnare, quid enim castris cum choris, quippe cum choris pacatis, & lætis rebus, castra autem bellicis, & turbulentis conueniant? Cæterum mysterio non vacare, quia nimirum sponsa multis ex sanctis conflata, cum propter fortitudinem, atque excelsum animi robur, armâque militaria castris est similis, tum etiam chorus existit diuinas laudes in ore gerens (per quas videlicet de suis hostibus triumphat:) neque verò dictum est, castra chorum, sed choros castrorum, ut significetur Ecclesiæ de suis hostibus victoria, quam laudes Diuinæ consequuntur. Itaque ex castris chori fiunt, cum enim in castris vicierint virtutis milites, præna canentes reuertuntur, & choros ducentes victoria præconium laudibus celebrant. Hæc Theodoretus. Possumus etiam eundem locum aliter interpretari, ut nimirum dictum sit, choros castrorum, propter lætitiâ, qua exultant ij, qui ad fidem conuertuntur iuxta illud Psalm. 125. In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudium os nostrum, & lingua nostra exultatione: additum verò sit chorus bellum, seu castra, quia ad fidem conuersis continuè est contra carnis illecebras, Dæmonis que insidias dimicandum. Quare Ecclesia nec solis castris, nec solis chorus, sed chorus castrorum optimo iure similis dicitur. Et quidem chorus depinxit Regius vates Psalm. 117. cum dixit: vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Constituite diem solemnem in condensis usque ad cornu altaris. Castra verò descripsit Paulus 2. ad Corinth. 10. illis verbis: Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo destructionem munitionum, &c. & alijs locis supra citatis. In cuius rei figuram postquam populus Hebræorum rubrum iam mare transisset, alij choros ducebant, alij verò accincti armis, cum finitimis hostibus bellum gerebant, Exodi 17. quo videtur spectasse Esaias, cap. 30. cum dixit: In tympano, & cithara, & in bellis præcipuis expugnabit eos. Fuit etiam illustrissimus Christiani bellatoris typus Iacob Patriarcha, qui vel in ipso matris utero

1. Cor. 9. 27. Origen.

1. Thessal. 5. 17. Num. 22.

Rom. 15. 30.

Origenes.

Cant. 7. 1.

Oratione nobiscum accendi hostes.

Psalm. 125. 1.

Psalm. 117. 15.

2. Cor. 10. 7.

Exod. 17. Esai. 30. 2.

iam cum Esau luctabatur, Genes. 25. Qua de re legendus est Philo Iudæus lib. 2. allegoriarum sacrae legis, & libro de somnijs.

III.

Ad gloriam
adipsam
non satis est
dimittere, sed
oportet vinci-
cere.

2. Tim. 2. 5.

Fron 27. 23.

Legimus cer-
tatur per

obedientiam

mandatorum

Dei.

D. Hierom.

Beda.

Beda.

In bello con-
tinuo vincen-
dum semper.Et usque in
finem.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Iob. 7. 17.

Secundo, Obseruandum est non omnibus dimicantibus præmium promitti, sed vincentibus, propterea enim non dictum est certanti, sed vincenti: eandemque vim habet illud 2. ad Timotheum 2. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit: certare enim legitime, est certare secundum leges agonis à Deo latis, hoc est, diuinis præceptis parendo: quare fieri non potest, quin vincat, qui legitime certauerit. De huiusmodi enim milite legitime certante accipiendum est illud Prouerbiorum 21. Vir obediens loquetur victorias, quia nimirum, ut interpretatur D. Hieronymus in commentarijs eiusdem loci, dum quis per obedientiam desideria sua vincere satagit, per iustitiam iudicis postea victoria palmam percipit: quam expositionem totidem verbis (ut solet) Beda in suis commentarijs Prouerbiorum transtulit. Scio textum Hebræum aliter habere, nimirum: Testis mendax peribit, vir audiens in finem loquetur, hoc sensu, vir qui testatur quæ rædiuit, ac certò nouit, nec ex suo, quæ dicit, fingit capite, sicut facere consuevit testis mendax, is semper loquetur, id est, non afficietur pudore, nec ei imponetur silentium, sicut testi mendaci: iuxta quam interpretationem pulchra est membrorum eius sententiæ antithesis. Caterum satis est quod nobis faueat Septuaginta interpretum versio: ad quam etiam non admodum inuit accedet Hebræa translatio, si ita interpretemur, Vir audiens, hoc est, obediens præceptis Diuinis, in finem loquetur, id est, non silebit præ pudore, sed iactabundus de suo certamine verba faciet, quippe qui superior euaserit. Deinde aduerte, dictam non esse ei qui vicit, in præterito, sed vincenti, quia non satis est semel vicisse, aut etiam sapius, nisi semper vincat: cum enim bellum ipsum continuum sit iuxta illud Iob 7. Militia est vita hominis super terram, nunquam abscedendum est ab arena, sed in armis continuo standum, atque adeo semper vincendum. Id quod videtur fuisse expressum in titulo Psalmi 4. & aliorum, qui infertuntur, in finem pro quo in Hebræo est למנצח Lamnaseach, id est, victoria seu ad victorem: Quæ dictione Septuaginta ubique repererunt, εις το τελος, id est, in finem, seu in perpetuum transtulerunt: ut significarent victoriarum, de quibus in eis Psalmis agitur, præconia non conuenire nisi in eum, qui perpetuò, & vsque in finem vicerit. In cuius rei figuram Iosue in oppugnanda vrbe Hai non contraxit manum, quam in sublime porregerat tenens clypeum ex præcepto Domini, donec interficerentur omnes habitatores Hai, ut refertur Iosue 8. quia videlicet nunquam deponendus est clypeus, donec omnes animæ nostræ hostes omnino profugiant: quod non nisi in extremo vitæ halitu, potest contingere. Denique absolutè dicitur, vincenti, nec hostis exprimitur, quem vincere debeamus, ut intelligamus omnia omnino esse vincenda: nec aliquem debere esse hostem, cum quo habeamus inducias, sed omnibus bellum capitale indicendum.

Iosue 8.

Clypeus non
abiciendus,
antequam in
extremo vita
halitu hostes
omnino pro-
fugiantur.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Iosue 8.

Tertia obseruatio est circa illud verbum, Dabo: Cui enim vincenti præmium non reddi quali debitum, sed dari dicitur, quasi gratis? Pro cuius rei expositione sciendum est gloriam in sacris literis interdum gratiam, interdum iustitiam appellari: gratiam quidem Psalmi 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, iustitiam verò 2. ad Timot. 4. Bonum certamen certauit, cuius sum et summam, in reliqua reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Vbi vides Paulum omnia iustitiæ nomine aggregasse, iustitia, reddet, iustus, iudex. Ratio huius rei est, quia ea ipsa gratia, per quam gloriâ proferemur gratis primum infunditur absque villo nostro merito, sub quod prima gratia non cadit: quam rationem

rationem fufe persequitur D. Augustinus epistola 105. quæ est ad Sixtum Presby. *D. Augustin.*
 rerum, Cum Deus, inquit, coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quam munera sua:
 nec enim frustra Deo cantatur, misericordia eius præueniet me. Psalm. 58. *Psalm. 58 11.*
 ius subsequetur me. Psalm. 22. unde & ipsa vita æterna, quæ meritis præcedentibus redditur, *Psalm. 22. 6.*
 tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam,
 sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur: audi Apostolum ad Rom. 6. *Rom. 6. 25.*
 Stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. Non
 dicit, stipendium autem iustitiæ vita æterna, sed gratia Dei vita æterna: etenim si accepturus
 es vitam æternam, iustitia quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa iu-
 stitia, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia, Ioannis 1. id est, non
 solum gratiam qua nunc iuste in laboribus usque in finem vivimus, sed etiam gratiam pro hac
 gratia, ut in requie postea sine fine vivamus. Hæc Augustinus. *Ioan. 1. 16.*

Quartò, Observandum est verbum illud, *Edere*, cur enim vincenti non palma, *V.*
 non laurus, non corona, sed esus in præmium promittitur? quanquam enim hoc *Gloria signi-*
 loco per esum ligni vitæ, visio beatifica intelligitur, ut paulò post dicemus, illud *ficatur eius*
 tamen mysterio non vacat, quod non coronæ, sed esus nomine explicatur: cui *nomine, quia*
 dubitationi responderet Hugo Cardinalis optimo iure id factum esse, quia enim *expugna sio-*
 qui vincit, pugnat; pugnans vero solet esurire, & sitire, rectè ei promitti refectio- *rientibus, si-*
 nem & saturitatem, iuxta illud Matthæi 5. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam* *datur.*
 quoniam ipsi saturabuntur. Quam ob causam, non solum hoc loco, sed multis alijs *Hugo Card.*
 visio beatifica esui, & potui comparatur, veluti Psalm. 35. *Torrente voluptatis tuæ* *Matth. 5. 6.*
 potabis eos. Luc cap. 12. *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, &* *Luc 12 37.*
 transiens ministrabit illis. Et Lucæ 22. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus* *Luc 22. 29.*
 regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Quæ verba non quam- *visio beatifi-*
 libet comestionem significant, sed ladtum, & oppiparum conuiuium, cui gloria *ca, oppiparum*
 propter suauitatis abundantiam confertur. Vnde & beatis non calix, sed torrens *conuiuium.*
 ipe voluptatis hauriendus propinari dicitur Psalm. 35. citato.

Quid per lignum vitæ hoc loco accipiendum sit: Primùm-
 que tres expositiones commem-
 morantur.

SECTIO XIII.

Notandum est, cum dicitur *Lignum vitæ*, alludi ad lignum vitæ, quod erat in *I.*
 paradiso terrestri. Genes. 2. Fuit autem ea arbor lignum vitæ, seu arbor vi- *D. August.*
 tæ appellata, quod vim haberet vitæ prorogandæ. Vtrum verò haberet vim pro- *Lignum vitæ*
 rogandi vitam in omne tempus, hominèmq; ab interitu vendicandi, an verò *provogasset*
 duntaxat vitæ diuturnitatem conferendi, controuersum est. Priorem partem af- *vitam in æ-*
 firmant Diuus Augustinus libro decimo tertio, de Ciuitate cap. 20. & cap. 21. vbi *ternam, per-*
 sic ait: *De ligno vitæ propterea gustabatur, ne mors ei undecunque surreperet, vel senectute* *fectissimæ re-*
te confecti decussis temporum spatij interirent. Rupertus lib. 3. de Trinitate c. 30. *stauratio hu-*
 Chrystost. homilia decima octaua in Genes. Auctor quæstionum veteris, & no- *midum natu-*
 ui testamenti (qui falso creditur fuisse Augustinus) quæst. 19. Strabus in Genesim, *rum.*
 Abulensis super 13. caput Genesim, quæst. 175. & D. Thomas 1. part. quæst. 93. ar- *Rupertus.*
 tic. 4. quem perperam in contrariam trahunt sententiam. Etenim conceptis ver- *D. Chryst.*
 bis, eo loco docet D. Thomas esum ligni vitæ repetitum habuisse vim ho- *Auct. quæst.*
 minem à morte in perpetuum vendicandi, non tamen semel susceptum ad id *veter. ac uos*
testa. Strab.
Abulensis.
D. Thom.

Genes. 3. 22. sufficere potuisse. Atque hæc sententia planè amplectenda est, cum sit Patribus, & sacris literis magis consentanea. Sic enim legimus *Genesis 3. Nunc ergo ve forte mittat manum suam, & sumat de ligno vite, & comedat, & vivat in æternum*: ex quibus verbis non obscure videtur colligi fructum vitæ habuisse vim à morte in perpetuum præservandi, atque adeo restituendi nativum humorem, quem radicalam appellant, ea puritate, & perfectione quæ in ipso hominis ortu inerat. Posteriori partem sequuntur Scotus, & Durandus in 2. distinct. 19. & Caietanus in commentarijs primæ partis, quæstione citata, eamque sequitur Benedictus Pereira ubi supra.

II. Cæterum quamvis Ioannes hoc loco alludat ad lignum vitæ, quod erat in Paradiso terrestri, non illud tamen intelligit, sed aliud quoddam lignum vitæ mysticum per illud expressum. Primum igitur intellexit ipsum Christum, quem admodum & Divus Gregorius libro 12. Moralium capit. 4. accepit illud *Proverbiorum 3. Lignum vitæ est sapientia eis, qui apprehendunt eam. Quem locum interpretatur de Sapientia incarnata, cum Diuo Hieronymo in 6. capit. Esaiæ. Sic etiam Eucherus libro 1. in Genesim cap. 13. lignum vitæ, quod erat in Paradiso terrestri, docet typum Christi fuisse. Denique ipse Christus se lignum appellavit Luca 23. sicut in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?*

III. Secundò. Per lignum vitæ hoc loco possumus intelligere visionem beatificam, quæ in caelesti Paradiso beatis tribuitur: tanta est autem huius fructus suavitas, ut rectè de triumphante Ecclesia dici possit illud *Canticorum 4. Emissiones tua Paradisi: malorum puniceorum cum pomorum fructibus, cyperi cum nardo, nardus, & crocus, fistula, & cinnamomum cum universis lignis Libani, & cum omnibus primis unguentis, quo loco emissiones significant ipsa germina, & propagines, quæ in illo caelesti paradiso nascuntur. Igitur emissiones tuæ sunt veluti paradisi quidam malorum puniceorum, quia hæc poma multa continent grana pulcherrima, sub una, eademque corona regali (est enim malum puniceum coronatum pomum.) Etenim omnes beati, quamvis inæqualiter, eandem tamen gloriæ, seu visionis beatificæ coronam accipient, ita ut illa beatorum multitudo sit veluti quidam paradisi, & amenissimum topiarium malorum puniceorum. Per cyprum, & nardum intelliguntur suavissimi odoris unguenta, quæ ex huiusmodi arbusculis conficiuntur. Crocus autem flos est aurei coloris, vim habens exhilarandi cor, per quem amor beatificus, & delectatio inde proveniens intelligitur.*

III. Tertiò. Per lignum vitæ significatur ipsa crux Domini, ut vult Primasius, cuius fructus est Christus: quod autem crux lignum appelletur ex multis testamenti veteris figuris est perspicuum. Primum enim hoc sensu Divus Ambrosius sermone 23. & libro de ijs, qui initiantur sacris mysterijs, capit. 3. interpretatur lignum illud, quod in aquas à Moysè missum earum amaritudinem abstulit, quemadmodum refertur *Exodi 15. Aquam, inquit, amaram, legem esse arbitror veteris testamenti, quæ lex priusquam cruce temperetur Domini, erat immisita.* Eadem figura vititur Origenes homilia 8. super Hieremiam, Cyrillus Alexandrinus libro 8. in Ioannem capit. 17. & Divus Hieronymus ad Fabianam, de quadraginta duabus mansionibus, mansione 5. Secundò idem expressit lignum illud, in quo serpens æneus suspensus fuit, & populo ad aspicendum propositus, Numerorum 21. ut Christus ipse docuit Ioannis 3. & expendit Tertullianus ubi supra, his verbis. *Post interdictam omnium rei similitudinem cur aneum serpentem ligno impositum pendens habitu, in spectaculum Israeli salutare Moyses proposuit eo tempore, quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur, nisi quod Dominicam*

crucem

crucem intentabat, qua serpens Diabolus publicatur, & laeso cuique ab eiusmodi colubris, id est, Angelis eius ad Christi crucis sacramenta intento salus efficiebatur? Tertio Origenes homilia 8. super lib. Iosue expendit quomodo Iosue praecepit suspendi Regem Hai in patibulo vsque ad vesperam. In Iud. 8. Quo loco pro, In patibulo, quod est Hebraice, Septuaginta transferunt, In ligno gemino. Quid mihi prodest, inquit Origenes, si sciam, quod in gemino ligno & ex Hai suspensus est? si autem sciam duplicem esse virtutem crucis, in qua & Christus in carne suspenditur, & Diabolus cum suo exercitu triumphatur, ex intelligentia sacramenti anima mea edificabitur.

Origen.
Iosue 8.
Septuagint.
Origen.
Crucis virtus duplex.

Quarto. De hoc etiam ligno est sermo Hieremiae 11. cum dicitur à Iudaeis: Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius, quod lignum Testullianus libro aduersus Iudaeos cap. 10. de cruce, quae missa fuit in panem, id est, corpus Christi, interpretatur: quem admodum & D. Hieronymus in commentarijs super Hieremiam, & D. Gregorius libro 12. Moralium cap. 3. eundemque locum affert Origenes homilia 8. super Hieremiam, ac de cruce exponit: tametsi panem non corpus Christi, sed eius doctrinam accipiat: Quia, inquit, docente Christo voluerunt quidam scandalum ponere doctrinae eius, crucifigentes eum dixerunt, Venite mittamus lignum in panem eius: cum enim verbo Christi, & doctrina coniunguntur crucifixio, lignum in panem mittitur, & illi quidem insidiantes dicunt, Venite mittamus lignum in panem eius. Ego vero admirabile quiddam inferam: lignum missum in panem eius panem fecit meliorem, antequam enim mitteretur lignum in panem eius, quando tantummodo paniserat, & non erat lignum, non exierat in vniuersam terram sonus eius: postea vero quam sumpsit fortitudinem per lignum, tunc in vniuersam orbem passionis eius disseminatus est sermo. Ego quippe aio legem non intellexi amarum agnum esse, cum autem venerit lignum Christi, & sermo saluatoris in eam descenderit, tunc dulcoratur, & fit suauissimi saporis, intellectus pariter, & lex a lex Moysi. Perperam etiam dicunt, Venite mittamus lignum in panem eius, & eradicemus eum de terra viuentium, sic cum interfecerunt quasi nomen eius penitus eradicarent: sed audi quid dicat Christus Ioannis 12. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo mors Christi spica frumenti facta est septuplum, & multo amplius restituens, quam fuerat seminatum. Haec Origenes. Addit Lyranus hoc lignum fuisse Taxum, quod in ea regione est letiferum, & venenatum, sensumque esse, conatos fuisse Iudaeos Hieremiam Prophetam veneno interimere, panem, quo vescatur, toxico, seu veneno imbuendo: quod egregie quadrat in crucem, quam veluti maledictum, & venenatum lignum, hoc est, maxime probrosum in corpus, & doctrinam Christi Iudaei mittere decreuerunt, quod nomen eius penitus abolerent, quod tamen eis minimè successit, cum lignum vitae euaserit, vt hoc loco ait Ioannes.

III.
Hier. 11. 19.
Tertull.
D. Hieron.
D. Gregor.
Origenes.

Ex eo ligno
vna gloria
nominis
Christi, ne-
quicquam
conuenientibus
Iudaeis.
Ioan. 12. 24.
Lyranus.

Postremo. De cruce etiam à plerisque accipitur illud Canticum 7. Ascendam ad palmam, & apprehendam fructus eius; & erunt vbera tua sicut borri vineae, & odor oris tui sicut odor malorum: quae verba Graeci Partes sponsae sponsum alloquenti tribuunt. Verum Rupertus in Cantica Christo accommodat hoc fructus claritatis, Exaltabor in crucem victricem, & moriendo operabor velociter salutem omnium: quo eodem modo interpretatus est Beda: Appre, inquit, Palmæ nomine victoriosissima potest cruce arbor designari, quod autem ait sponsus: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, illi auro congruit, quando Salomon haec scribebat, cum se Dominus crebris Prophetarum vocibus promitteret ad redemptionem generis humani in carne venturum, cum se ascensurum dicit, postetiores sunt gloria, qua

V.
Cant. 7. 8.
Cruce, palma
ma cuius
fructus clari-
tas refortec-
tionis, &
ascensionis.
Rupertus.
Beda.

crucis sequabantur ascensum, hoc est, claritas Resurrectionis, & Ascensionis eius ad caelos, Aduentus spiritus sancti, & salus mundi credentis. Recte autem subijctur, Et erunt vbera tua sicut botri vinee: quia nimirum primi Ecclesiae doctores, id est, Apostoli sicut botri vinee fuerunt, id est, spiritualium charismatum gratia referri. Legendus est Cyrillus Alexand. lib. 8. in Ioann. cap. 17. ubi plures alias affert crucis figuras, ex quibus omnibus exploratum relinquunt crucem Christi lignum vitae appellari: de cuius fructu vitam mortalibus attulit: atque aded recte lignum vitae appellari: de cuius fructu loquitur Joel cap. 2. cum ait: Lignum attulit fructum suum, id est, interpretante Hieronymo, lignum crucis affert fructum suum, & Spiritus sancti dona dulcissima suam cunctis tribuent largitatem.

Apostoli vbera Ecclesiae, sicut botri vinee.
Cyrill. Alex. Joel 2. 22.
Hieronym.

Eiusdem ligni vitae de Sacramento Eucharistiae interpretatio.

SECTIO XIII.

Sacrament. Euchar.
Paschasius.

QUARTAM expositionem affert Paschasius Abbas libro de corpore, & sanguine Christi. cap. 7. (& refertur tomo 4. Bibliothecae sanctorum Patrum) ubi hanc comestionem de ligno vitae interpretatur communionem sacramenti Eucharistiae, in quo verè comedimus lignum vitae, id est, corpus Christi, qui lignum est vitae, vt supra diximus. Recte autem, Edere, ad Eucharistiam refertur, quae non solum nomine fructus ligni vitae, sed panis etiam viuifici, quod idem est, appellatione censetur in sacris literis. Primum Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me: quem locum de Eucharistia intellexerunt D. Cyprianus epistola 63. ad Caecilium, Diuus Ambrosius libro de Helia, & ieiunio cap. 1. & lib. 5. de Sacramentis cap. 3. Paschasius Abbas libro de corpore & sanguine Domini cap. 10. Theodoretus in commentarijs eiusdem Psalms, & Diuus Chrysostomus ibid. Qui sunt, inquit, qui nos tribulant? suggestiones inimici, cupiditates, delectationes, seculi honores: sed cum venimus ad mensam potentis, tribulationes efficiuntur consolationes: & ex mensa preparata proficimus aduersus eos, qui tribulant nos. Secundò Prouerbiorum 23. Quando sederis, vt comedas cum Principe, diligenter attende, quae apposta sunt ante faciem tuam. Alia translatio habet: Quando sederis ad mensam potentis, vt intelligamus Eucharistiae mysterio Deum maxime potentiae suae magnitudinem declarasse: etenim de mensa Eucharistica locum intellexit Diuus Chrysostomus paulò ante citatus, Tertio, Psal. 21. Apud telam meam in Ecclesia magna: edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, vident corda eorum in seculum seculi: quae omnia ad Eucharistiam pertinere docet Eusebius Caesariensis libro 10. Demonstrationis Euangelicae cap. 8. quemadmodum, & quod sequitur eodem Psalmo. Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terra, in conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram: quae omnia adorationem mysterij, & gratiarum actionem significant, ex eo quo loco magnum contra Haereticos conficitur argumentum pro vera Christi praesentia in sacramento, cum panem ipsum, quem manducant pingues terra simul etiam adorant, quis enim vnquam panem communem manducans, eundem adorauit? & tamen Regius vates ait, Manducauerunt, & adorauerunt: cui coequebat illud Psal. 2. Apprehendite disciplinam: pro quo alij vertunt ex Hebreo, Osculamini solum: alij adorare panem: quod non nisi de Christo, qui in sacramento Eucharistiae panis est

Psalm. 22.
Eucharistia
fructus ligni
vitalis & panis
vitalis
D. Cyprian.
D. Ambros.
Paschas.
Theodor.
D. Chrysost.
Prou. 23. 1.
In Eucharistia
mysterio
magnitudo
diuina potentiae.
D. Chrysost.
Psal. 21. 27.
Eusebius.
Cae. ibid.
Praesentia
Christi in
Sacramento.
Psal. 2. 12.

speculu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me: quem locum de Eucharistia intellexerunt D. Cyprianus epistola 63. ad Caecilium, Diuus Ambrosius libro de Helia, & ieiunio cap. 1. & lib. 5. de Sacramentis cap. 3. Paschasius Abbas libro de corpore & sanguine Domini cap. 10. Theodoretus in commentarijs eiusdem Psalms, & Diuus Chrysostomus ibid. Qui sunt, inquit, qui nos tribulant? suggestiones inimici, cupiditates, delectationes, seculi honores: sed cum venimus ad mensam potentis, tribulationes efficiuntur consolationes: & ex mensa preparata proficimus aduersus eos, qui tribulant nos. Secundò Prouerbiorum 23. Quando sederis, vt comedas cum Principe, diligenter attende, quae apposta sunt ante faciem tuam. Alia translatio habet: Quando sederis ad mensam potentis, vt intelligamus Eucharistiae mysterio Deum maxime potentiae suae magnitudinem declarasse: etenim de mensa Eucharistica locum intellexit Diuus Chrysostomus paulò ante citatus, Tertio, Psal. 21. Apud telam meam in Ecclesia magna: edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, vident corda eorum in seculum seculi: quae omnia ad Eucharistiam pertinere docet Eusebius Caesariensis libro 10. Demonstrationis Euangelicae cap. 8. quemadmodum, & quod sequitur eodem Psalmo. Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terra, in conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram: quae omnia adorationem mysterij, & gratiarum actionem significant, ex eo quo loco magnum contra Haereticos conficitur argumentum pro vera Christi praesentia in sacramento, cum panem ipsum, quem manducant pingues terra simul etiam adorant, quis enim vnquam panem communem manducans, eundem adorauit? & tamen Regius vates ait, Manducauerunt, & adorauerunt: cui coequebat illud Psal. 2. Apprehendite disciplinam: pro quo alij vertunt ex Hebreo, Osculamini solum: alij adorare panem: quod non nisi de Christo, qui in sacramento Eucharistiae panis est

viuus

viuitis, intelligi potest. Quarto, *Esaie 65. Ecco seruientes mihi comedent, vos autem esuriatis: ecce seruientes mihi bibent, vos autem sitietis: quem locum de Eucharistia sacramento acceperunt* Cyrillus Alexandrinus in commentarijs super *Esaiaem*, *Cyril. Alex.* D. Ambrosius libro de *Paradiso* cap. 9. & libro de *Helia*, & *Ieiunio* cap. 10. D. Cyprianus libro *i. testimoniorum contra Iudaeos* cap. 22. & *Diuus Hieronymus* super *Esaiaem*. D. Hieronymus

Quinto, *Osea 14. Ero quasi ros Israel, geminabit sicut liliū, & erumpet radix eius, ut Libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani* inuent frumento: seu ut est apud Septuaginta, *Roborabuntur frumenta, quae omnia de Eucharistia interpretatur* Cyril. Alexandrin. in commentarijs super *Oscam*. *Germinabunt, inquit, sicut liliū, id est, vacabunt a solitudine huius seculi, liliū enim nullo labore arationis, nulloque studio agriculturae mira pulchritudine induitur. Erumpet radix eius, ut Libani, id est, erunt ita firmi, & stabiles in fide cum humilitate, ut est arbor Libani humilis, & quae altos radices agit, ibunt rami eius, quod dilatatione Ecclesiae significat. Erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani, id est, ut thuris, quia semper virefcunt fructibus virtutum suauissimis, qui hoc caelesti pane vescuntur. Vbi notandum est panem hunc vitam spiritualem conferre: quod etiam loco citato Regius vates significauit cum dixit, *vigent corda eorum*. Quod verò hic locus de Eucharistia intelligendus sit ad litteram, manifestè ostendit translatio Septuaginta, apud quos teste D. Hieronymo sic legitur, *frumento inebriantur*. Docte enim Origenes lib. 4. *de principijs*, id est, de principijs, annotauit summa Dei prouidentia factum esse, ut essent in lege, & Prophetis quaedam adynata, id est, impossibilia, ne si ipsius legis, aut Prophetiae utilitas, & consequentia ex se apparet, continuò existimaremus nihil aliud ibi esse intelligendum, præter id, quod in promptu esset. Quis ergo ignoret non posse panem inebriare? quare cum audimus, *inebriantur frumento*, docemur mysticum esse panem intelligendum, qui in iisdem mysterijs cum mystico vino consecratur, in quo mystica, & spiritualis latet ebrietas, quae digne communicantibus confertur. Eandem ob causam dictum est *Zachariae 9. Quid bonum eius est, & quod pulchrum eius nisi frumentum electoriae, & vinum germinans virginis: cum enim commune vinum ad libidinem incitet, iuxta illud Apostoli ad Ephesios 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, planum est sermonem esse de vino quodam mystico, atque adeo de calice Eucharistico: quem admodum intellexerunt D. Hieronymus, & Lyranus in commentarijs super Zachariam, & Paschasius Abbas libro de corpore, & sanguine Domini cap. 21.**

Sextò, *Deut. 15. Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebraeus, aut Hebraea, & sex annis seruerit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum, & quem libertate donaueris, nequam vacuum abire patieris, sed dabis viaticum de gregebus, de area, & torcularibus, quam legem interpretans Cyrillus Alexandrinus libro 7. de adoratione in spiritu. Vides, inquit, quomodo mysterij Christi in hoc splendescere, liberauit enim nos gratis, postquam verò liberum nos fecit, apposuit seipsum viaticum, concedens, ut viuificam benedictionem participaremus, carnem, inquam, suam, & sanguinem. Septimo *Esaie 33. Qui ambulat in iustitia, & loquitur veritatem, qui proicit auariciam in calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas, ne audiat iudicium sanguinis, pane cibabitur, & aqua eius fidelis. Quo loco per panem, Eucharisticum panem intellexit Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone aduersus Iudaeos, & Cyrillus Alexandrinus in commentarijs super *Esaiaem*. Octauo *Proverbiorum 9. Sapientia edificauit sibi domum, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & posuit mensam. De Eucharistia interpretatur* Diuus Cyprianus libro *Epistolarum* Epistola 3. & D. Augustinus**

Esaie 42. 14.
Cyril. Alex.
D. Ambrosius
D. Cyprianus
D. Hieronymus

Osea 14. 6.
Cyril. Alex.
Fructus virtutum ex Eucharistia.

D. Hieronymus
Origenes.
Panis mysticus spiritualiter inebriat.

Zach. 9. 17.
Ephes. 5. 18.
D. Hieronymus
Lyranus.

III.
Deut. 15. 12.
Est viaticum, quod nos liberati accipimus, ut olim seruus Hebraeus manu missus.
Cyril. Alex.
Esaie 33. 14.

Cyril. Alex.
Proverb.
D. Cyprianus.

lib. 17. de civitate Dei cap. 20. Nono & postremo. De hoc sacramento loquitur Regius vates Psal. 33. quemadmodum Diuus Augustinus concione 1. in eum Psalmum ex eiusdem titulo, & inscriptione confirmat, quæ huiusmodi est, *Psalmus David cum misisset vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit, nec mirum tibi videatur, quod coram Abimelech David vultum dicatur immutasse, quod legas eum Regem dictum fuisse Achis. regum 21. Etenim Abimelech nomen erat commune Regum Palæstinæ, sicut Ptolomæus, & Pharaon Regum Ægypti, quemadmodum Gandauensis Episcopus, & Genebrardus affirmant. Sic ergo August. Psalmi inscriptionem ad Eucharistiam refert. *Mutauit, inquit, Christus vultum suum, quia quasi furor, & insania videbatur dare carnem suam hominibus manducandam, unde Iudæi dicebant: quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Et aliqui ex discipulis, Durus est sermo iste, & quis potest eum audire? Ioannis 6. Ideo quasi insanus putatus est David, sed Regis tantum Achis insaniæ videbatur, id est stultis, & ignorantibus, idcirco dimisit eos, & abiit, fugit enim à stultorum intellectu, ne eum possent comprehendere. In eo igitur Psalmo Eucharistia edulio suavissimo ac dulcissimo confertur, cum dicitur, *Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus, ut Augustinus ibidem interpretatur: quo etiam testimonio vitur contra Andream Volanum Polonum hæreticum, Turrianus noster prior tractatu de Sacramento Eucharistiæ cap. 3. Ex his perspicuum est rectè per fructum ligni vitæ Eucharistiam posse accipi, Quippe quæ alimentum sit animarum saluberrimum, ac viuificum, ut adductis testimonijs testatum fecimus.***

COMMENTARIUM SECUNDUM EXEGETICUM.

DE ANGELO SMYRNÆ.

Quid literæ ad Smyrnæ Angelum contineant.

SECTIO PRIMA.

*Smyrna
vrbis, Homero
vrbis patria.*

*Plutarch.
Geli.
Turrianus.*

SECUNDÆ literæ dantur ad Episcopum Smyrnensem: quibus primum laudatur, deinde animatur ad patientiam contra omnes aduersariorum imperus, qui ei prænunciantur. Postremo corona vitæ eidem promittitur. Porro Smyrna vrbis & non ignobilis à Theop. Thesalo in memoriam vxoris suæ, quæ Smyrna dicebatur, condita, inde præcipue nitens, quod poetarum Principi Homero patria extitit: quantum ut docent Plutarchus in Homero, & Cellius libro 3. noctium Atticarum cap. 12. alij eum Atheniensem, alij Colophonium, alij Ægyptium, alij denique aliunde oriundum fecerunt, imò septem vrbes: quarum vna fuit Smyrna cum sibi ciuem arrogare cõtenderunt, ut ex illis Græcis terminibus constat.